

FOLK OM HAVVIND: “DET ER VELDIG I DET BLÅ”

Delleveranse 1 — Lokale perspektiver på prosessen
knyttet til utvikling av Utsira Nord

NORTH
WIND

B+
ANTROPOLOGENE





Desember 2024

Rapporten er utarbeidet av Byantropologene ved Katja Bratseth, Marcus Finn og Kenneth Bo Nielsen, i samarbeid med Sara Heidenreich, Thea Lurås Oftebro, Tomas Moe Skjølvold og Rita Vasconcellos Oliveira (FME NorthWind & FME NTRANS).

Illustrasjoner og bilder av Byantropologene med mindre annet er oppgitt.

Byantropologene:

Katja Bratseth
+47 921 16 487
katja@byantropologene.no

NTRANS:

Tomas Moe Skjølvold
+47 735 50 189
tomas.skjolsvold@ntnu.no

NorthWind:

Sara Heidenreich
+47 735 91 779
sara.heidenreich@ntnu.no

byantropologene.no

ntnu.no/ntrans

northwindresearch.no



Foto: FME NorthWind



INNHold

Innledning	7
Brukercaset: Folk om havvind	10
Byantropologenes historie på Utsira	11
Forskere i felt	12
Formål og fokus	13
Metoder	14
Etikk og personvern	20
Rettferdighet på flere vis	21
Inn på Utsira	25
En øy i havet, for felleskapet og fremtiden	26
Utsira som en sentral havvindkommune	29
Prosess i det blå	33
Hva er rettferdighet?	37
Fremtidsvisjoner	42
Våre anbefalinger	49
Prosessvettregler for havvindutvikling	50
Rettferdighet for lokalsamfunnet	51
Referanser	52



Bilde er fra feltarbeid på Utsira mars 2024. Kveldsolen viser seg etter en lang dag med regn og vind. De varme nyansene reflekterer trehusene og landskapet, og skaper et fredelig øyeblikk som fanger øyens ro. |



INNLEDNING

Havvindutvikling er en sentral del av Norges ambisjoner om grønn omstilling og bærekraftig energiproduksjon. For små lokalsamfunn som Utsira, en øykommune med bare 200 innbyggere, representerer havvindutbygging på Utsira Nord imidlertid langt mer enn en teknologisk og økonomisk milepæl. Det er et inngrep som påvirker lokale verdier, identitet og sameksistens med det naturlige og kulturelle landskapet.

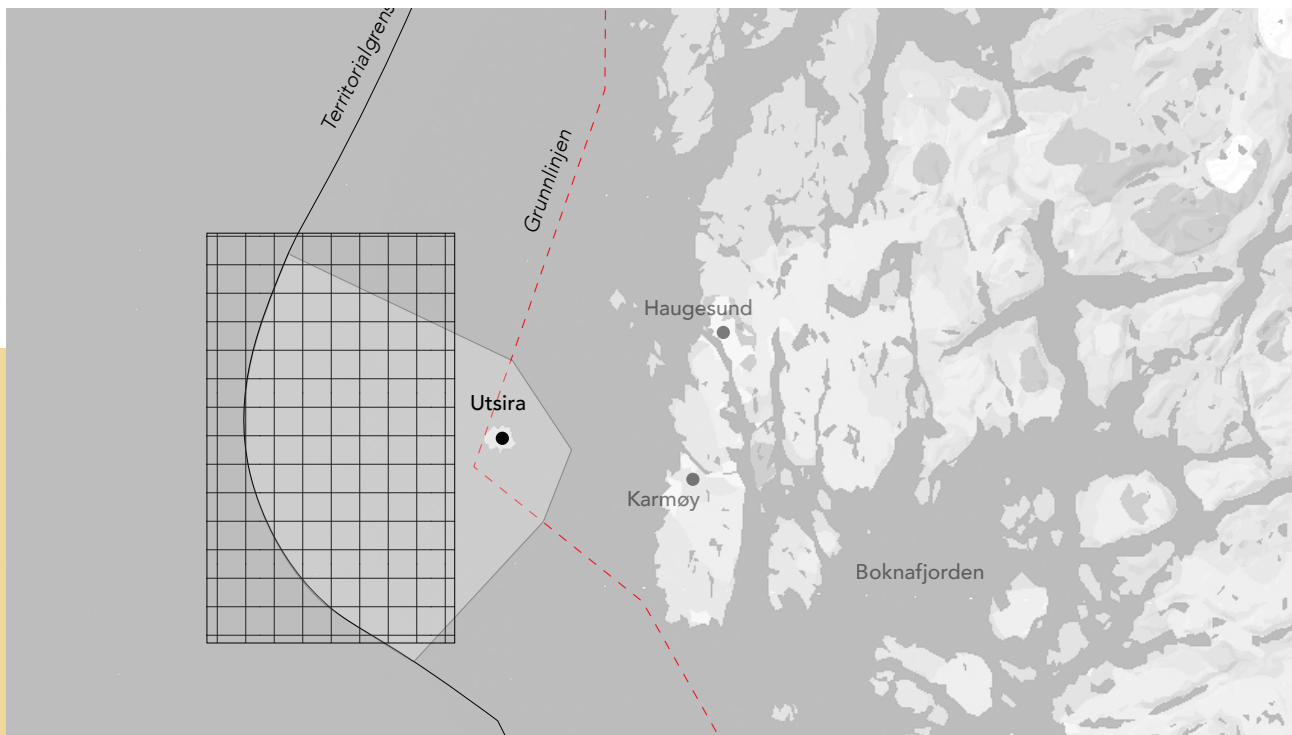
Gjennom denne rapporten retter vi blikket mot lokalsamfunnets erfaringer og perspektiver på havvindprosessen så langt. Vi søker å forstå hvordan denne typen omfattende utbygging kan oppleves som rettferdig og legitim, og hvordan innbyggernes stemmer kan bli hørt i beslutningsprosesser som ofte oppleves som "veldig i det blå". Rapporten tar utgangspunkt i Utsira som et case og en sosial arena, der spenningen mellom lokale interesser og nasjonale ambisjoner blir tydelig. I denne første delrapporten er det lokalsamfunnet sitt perspektiv som står i fokus. Planen er å rette mer fokus mot regionalt nivå i neste delleveranse, og se mest på nasjonale perspektiver i tredje delleveranse.

Med Utsira Nord som bakteppe vil vi i denne rapporten belyse hvordan meningsfull dialog og involvering kan styrkes. Vi utforsker hva som må til for å balansere økonomiske gevinster, miljøhensyn og lokalsamfunnets behov – samtidig som vi tar for oss hvilke strukturer og prosesser som kan sikre at innbyggerne opplever havvindutbyggingen som en reell mulighet, og ikke bare en byrde. Rapporten er derfor ikke bare en dokumentasjon av dagens prosess, men en invitasjon til videre læring og dialog for en mer inkluderende og bærekraftig fremtid.

Rapportens struktur

Rapporten er delt opp i tre deler. Første del gir oversikt over bakgrunnen til brukercaset, dets formål og fokus. Her redegjør vi for prosjektets metodiske tilnærming, målgrupper og gjennomførte aktiviteter. Deretter vil vi presentere funn fra arbeidet, ved å se på Utsira som et sosialt sted, hvordan kommunen og andre involvert har opplevd prosessen knyttet til Utsira Nord, og hvordan de mener den kan bli rettferdig og legitim. Avslutningsvis vil vi som et resultat av våre funn presentere anbefalinger for rammer som setter folk i fokus, samt sju prosessvettregler for fremtidig havvindutvikling i Norge.





Faktaboks

Utsira Nord

- Utsira Nord og Sørliche Nordsjø II (fase 1) ble åpnet for fornybar energi- produksjon i juni 2020. Utlysningen av Utsira Nord er utsatt til 2025.
- Området utgjør 1010 kvadratkilometer og ligger cirka syv kilometer vest for øya Utsira på Rogalandskysten. På grunn av dybden og gode vindforhold egner området seg for flytende havvindteknologi.
- Utsira Nord vil kunne bli verdens største flytende havvindpark med cirka 110 - 250 vindturbiner.
- Omtrent to tredjedeler av Utsira Nord-feltet ligger innenfor Utsira kommunes 853,25 km² store havområder.
- Utsira Nord kan få en utbyggingskapasitet på 1500 MW, fordelt på tre områder på 500 MW, men dette er under avklaring.
- Tre aktører vil få tildelt konsesjoner. Per 12.12.24 har 11 konsortier meldt interesse for Utsira Nord.
- Regjeringen foreslår en fullmakt til å inngå forpliktelser på inntil 35 milliarder 2025-kroner til et støtteprogram for flytende havvind.
- Et vindkraftverk med kapasitet på 1500 MW er beregnet til å produsere 7 TWh årlig, og vil kunne forsyne om lag 460 000 husholdninger i Norge gjennom et år (Regjeringen, 2024).

BRUKERCASET: FOLK OM HAVVIND

Folk om havvind er et brukercase innen de store forskningssentrene FME NorthWind og FME NTRANS, ledet av NTNU og SINTEF. Et brukercase er en forskningsmetode som innebærer et samarbeid mellom brukerpartnere og forskere, der et "tilfelle" blir studert og beskrevet for å oppnå bestemte mål. Casen utforsker hvordan meningsfull dialog mellom havvindutviklere, lokale myndigheter, bedrifter og innbyggere kan sikre en rettferdig og bærekraftig utvikling av fornybare energiprojekter, med mål om å utvikle metoder for meningsfull involvering og styrket legitimitet i prosessene.

En industripartner i Northwind, med erfaring innen utvikling av offshore vindprosjekter, har vært initiativtaker og samarbeidspartner i casen. I tillegg til å finansiere brukercaset, har de bidratt med praktisk

innsikt i prosessen knyttet til utviklingen av havvind på Utsira Nord. Forskere ved NTNU, representert gjennom forskningssentrene FME NTRANS og FME NorthWind, tilfører prosjektet verdifull innsikt og ekspertise fra et sterkt fagmiljø innen samfunnsvitenskap og humaniora, og bidrar med å belyse de ulike samfunnsaspekter ved havvind. Byantropologene har ansvar for å gjennomføre selve brukercasen, og bruker antropologiske metoder som dybdeintervjuer, verksteder og digital etnografi for å samle data sammen med lokalsamfunnene.

Utsira, med rundt 200 innbyggere, er det første lokalsamfunnet på Haugalandet som er involvert i brukercasen. Planen er å involvere flere lokalsamfunn på Haugalandet som blir eller kan bli berørt av havvindutbygging på Utsira Nord i løpet av 2025.



BYANTROPOLOGENES HISTORIE PÅ UTSIRA



Bildet er fra en sykkelturn i forbindelse med innovasjonskonkurransen i 2020. Byantropologene ble kjent med folk og steder på øya Utsira, sammen med et tverrfaglig team med navnet 'Øykraft'.

Byantropologenes første møte med Utsira var i 2020, da vi deltok i en innovasjonskonkurranse arrangert av DOGA, Nordic Edge og Innovasjon Norge. Konkurransen hadde som mål å løse utfordringer knyttet til stedsutvikling og fremme bærekraftig næringsutvikling basert på lokale muligheter. I dette prosjektet, kalt Øykraft, jobbet vi tett med lokale aktører for å utvikle en strategi for bærekraftig stedsutvikling med sterk forankring i lokalsamfunnet. Dette var vår første erfaring med å jobbe på øya, og vi lærte mye om samspillet mellom arkitektur, teknologi og innbyggerinvolvering på Utsira.

Vår dypere tilknytning til Utsira ble imidlertid forsterket senere på året i 2020, da vi ble involvert i prosjektet 'Hva tenker Utsira om vindkraft?' Vindkraftselskapet Solvind planla å utvide vindkraftanlegget på øya, og vi ble engasjert for å sikre at innbyggerne fikk en reell stemme i prosessen. Dette innebar blant annet å sette opp en åpen stand foran den lokale Jokeren for å snakke med befolkningen, gjennomføre dybdeintervjuer og arrangere kreative verksteder for barn og unge. Funnene fra denne undersøkelsen ble samlet i en rapport som har blitt brukt som et viktig kunnskapsgrunnlag i planene for videre utbygging.

Erfaringene fra Utsira, som allerede har landbaserte vindturbiner, gir innsikt i hvordan lokalsamfunn forholder seg til fornybar energi. Utsira Nord er imidlertid et prosjekt av en helt annen skala og annen plassering (til havs og ikke på land). Vi mener at denne typen utbygging må baseres på grundig forskning og dialog for å sikre både økonomiske fordeler og hensyn til miljøet og lokalsamfunnets interesser.

FORSKERE I FELT

Feltarbeidet på Utsira i mars 2024 ble ledet av Katja Bratseth og Marcus Finn, begge erfarne antropologer med dyp forståelse for lokalsamfunns dynamikker og en metodisk, etnografisk tilnærming til innsamling av kvalitative data. Gjennom deltagende observasjon, semi-strukturerte intervjuer og tilpassede verksteder bidro de til at data ble samlet i en kontekst der både eksplisitte og underliggende sosiale prosesser kunne bli belyst.

Katja har arbeidet tett med Utsira siden 2020, og har betydelig erfaring med prosjektledelse og involvering av innbyggere i ulike typer utviklingsprosesser. Hennes metodiske tilnærming bygger på en kombinasjon av analytisk distanse og lokal involvering, noe som bidrar til at dataene som samles ikke bare reflekterer umiddelbare svar, men også dyptliggende sosiale og kulturelle strukturer. Feltarbeidet i mars 2024 var hennes tredje besøk på Utsira, og hennes tilknytning til lokalsamfunnet har gitt henne verdifull innsikt i øyas unike kontekst. Katja har ingen sterke personlige meninger for eller imot vindkraft, men hun har stor forståelse både for de som er imot utviklingen, og de som ser økonomiske og miljømessige fordeler ved den.

Marcus er sosialantropolog med spesiell kompetanse innen digital etnografi. Han kombinerer digitale og tradisjonelle etnografiske metoder for å sikre en helhetlig forståelse av både individers og gruppers perspektiver. Dette var hans første besøk på Utsira, og hans analytiske blikk har bidratt til en dyptgående analyse av materialet. Marcus har heller ingen sterke meninger om vindkraft, men er opptatt av hvordan prosesser som påvirker små samfunn må være inkluderende og ivareta lokale interesser.

Sammen har de analysert datamaterialet ved bruk av antropologiske rammeverk, som vektlegger de sosiale og kulturelle mekanismene som preger både individers og samfunnets opplevelser av vindkraftutbygging. Deres arbeid er forankret i en forståelse av at lokal medvirkning og deltakelse er avgjørende for å sikre legitimitet og bærekraft i utviklingsprosesser.



Katja og Marcus under feltbesøk i 2024. Utsira kan by på sterke vindkast og piskende regn. En opplevelse av rå natur og tøffe værforhold, samtidig som en frisk start på dagen.

FORMÅL OG FOKUS

Formålet med prosjektet er å generere innsikt i en bærekraftig utvikling av havvind, med fokus på å etablere utbyggingsmetoder som oppleves som rettferdige og legitime av lokalsamfunnene på Haugalandet. Fokuspunkter har vært å kartlegge de positive og negative effektene ved havvind gjennom lokale perspektiver, samt se på hvordan vi gjennom innbyggerinvolvering kan identifisere utbyggingens potensielle fordeler og konflikter. Videre har vi undersøkt hvordan inkluderende og rettferdige beslutningsprosesser bør etableres i fremtidige fornybare energiprojekter.



Forskningspørsmålene:

- Hvordan påvirker havvindprosjekter lokalsamfunnene, sett fra ulike aktørers perspektiver?
- Hvordan kan deltakelse fra lokalsamfunnene optimaliseres for å skape en inkluderende prosess i havvindutbyggingen?
- Hvordan kan en demokratisk prosess utformes og implementeres for å sikre rettferdighet i havvindutbygging?

METODER

Lokal medvirkning og kreativitet i metodeutvikling

Lokalbefolkningens medvirkning og kreativitet har vært fundamentalt for vår metodiske tilnærming i brukercaset. Inspirert av Tim Ingolds perspektiv på hvordan kunnskap skapes gjennom samhandling med verden (2000) og Sarah Pinks sanselige etnografi (2015), har vi lagt vekt på å engasjere innbyggerne som aktive medskapere av kunnskap, snarere enn som passive informanter.

På Utsira har vi kombinert kreative metoder og deltagende dialog for å utforske hvordan havvindutbyggingen oppleves og kan tilpasses lokalsamfunnets behov. Gjennom et verksted med skoleelevene ble fremtidsvisjoner for Utsira illustrert gjennom tegninger som uttrykte håp om raskere båtforbindelser, nye møteplasser som fotballbane og butikker, og bekymringer for påvirkning på natur og fugleliv. Disse tegningene ble ikke bare dokumentert, men integrert i videre fokusgrupper og samtaler med innbyggere i ulike aldre og roller, og skapte en dialogisk kobling mellom generasjoner og perspektiver.

Vårt arbeid viser hvordan kreative verktøy, som tegninger og visuelle fremstillinger fra skoleelever, kan integreres i en bredere forskningsmetodikk for å koble ulike aldersgrupper og roller i lokalsamfunnet. Denne tilnærmingen gir innsikt i hvordan sansebaserte uttrykk kan brukes som dialogiske verktøy i komplekse samfunnsprosesser. Dette sikrer en inkluderende, dynamisk og etisk forankret forskningsprosess som reflekterer Utsiras kontekst og behov.

Kvalitative- og digitale metoder

I det følgende vil vi utdype de spesifikke antropologiske metodene vi har benyttet i brukercaset. Vår tilnærming er forankret i antropologiens kvalitative tradisjoner, hvor vi kombinerer metoder som deltagende observasjon, intervjuer og kreative verksteder med digitale metoder. Dette gjør det mulig å fange opp detaljerte og subjektive erfaringer fra innbyggere og aktører på Utsira, samtidig som vi avdekker komplekse sosiale dynamikker. Gjennom analyser av digitale forum inkluderer vi også et bredere spekter av lokale

og nasjonale perspektiver, som gir rikere innsikt i oppfatninger og meninger relatert til havvind og Utsira Nord. Sistnevnte vil vi utdype ytterligere i de følgende delleveransene fra brukercaset, hvor regionale og nasjonale perspektiver kommer mer i fokus.

Møter

Under feltbesøket på Utsira gjennomførte vi individuelle møter med ansatte i kommunen. Dette for å få innsikt i hvordan administrasjonen opplever prosessen knyttet til Utsira Nord og for å kartlegge kommunens behov, ønsker, muligheter og utfordringer nå og i fremtiden. Etter planen skulle det også avholdes et møte med politikerne på Utsira, men siden ingen møtte opp, ble det ikke gjennomført. Årsaken til fraværet er usikker, men enkelte innbygger mener det skyldes at formannskapet var bortreist og opplevelsen av møtetretthet blant politikerne. Vi kom imidlertid i kontakt med politikerne i rollen som innbyggere gjennom andre aktiviteter.



Her viser ordføreren kartet over Utsira Nord og hvor feltet planlegges å ligge i forhold til kommunen og deres grenser. Under bildet står det notert; "Utsira — 'prikken' som gjør Norge større!"

Deltagende observasjon

Deltakende observasjon innebærer at vi drar til de aktuelle stedene, deltar på de lokale arrangementene og prater med folk der de ferdes. Denne metoden er spesielt egnet til å nå ut til de såkalte 'stille stemmene'. Ikke alle har mulighet eller ønsker å delta på folkemøter og lignende arrangementer, og kan derfor ha behov for å bli oppsøkt eller tilrettelagt for i demokratiske prosesser. Metoden skaper en aktiv læring hvor vi forstår behovene deres, samtidig som deltakerne slapper av og føler seg komfortable med å vise sine steder og dele sin kunnskap og perspektiver. På Utsira har vi gjennomført flere uformelle samtaler i hverdagslige settinger, som på båten, dagligvarebutikken, kafeen, skolen og eventer.



Samtaler på Jokeren under feltarbeidet i 2024. Den lokale dagligvarebutikken har en integrert kafé som fungerer som en sosial møteplass for innbyggere på Utsira. Her drar folk for å handle, drikke kaffe, spise lunsj eller for å slå av en prat med de ansatte og andre gjester. En Sirabru forteller; "Hvis man ikke har noe å gjøre — dra på Jokeren."

Denne metoden er en form for datainnsamling inspirert av kvalitative og antropologiske metoder tilpasset det digitale "rom". I motsetning til deltakende observasjoner har man som forsker mulighet til å undersøke hvordan folk samhandler og kommuniserer digitalt, og analysere de sosiale prosessene som observatør. Det finnes ingen fast oppskrift på hvordan digital etnografi bør gjennomføres. Prosessen er dynamisk og tilpasses underveis. I praksis har det i dette prosjektet innebært å lese innlegg, diskusjoner, artikler, bilder, videoer, samt søke, følge linker og bevege seg mellom digitale forum som Facebook og Instagram, som vi anså som relevante for å bedre forstå motstandere knyttet havvind og norsk energipolitikk mer generelt. Disse forumene har både vært lokale og nasjonale.



Dybdeintervju

Et dybdeintervju er et lengre møte mellom forsker og deltaker og tar for seg et spesifikt tema. Denne intervjuformen gir dybdekunnskap om hendelser, hendelsesforløp, meninger, vurderinger, argumenter, beslutninger, tiltak og utviklingstrekk. Vi benytter en intervjuguide for å sikre fokuserte og konsekvente spørsmål, selv om intervjuene ble gjennomført som

samtaler. Slike intervjuer gir rom for at uventet informasjon og kunnskap kommer frem. Dybdeintervjuene ble gjennomført hos deltakerne eller i hytta vi leide under oppholdet. I tillegg ble det gjennomført et gruppeintervju på Gamleskolen. Digitale intervjuer har blitt brukt for å få frem perspektiver og erfaringer fra havvindaktører som har vært eller er involvert i Utsira Nord.



En viktig aktør på Utsira er Dalanaustet. Her får man servert mat og drikke, og det tilbys lokaler til møter, kontor, arrangementer o.l. Her holder blant annet Utsira Bridgeklubb til som er et populært tilbud blant innbyggerne. Her møtte vi driveren av Dalanaustet, Anders Myklebost som også er daglig leder i Utsira Næringsforum.



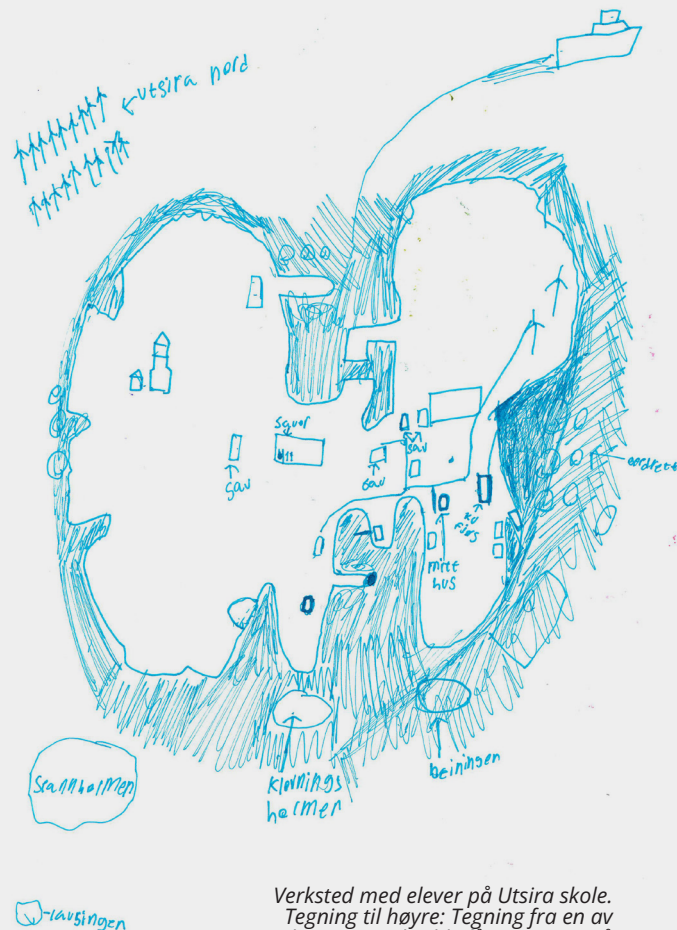
Fokusgruppeintervju i Gamleskolen som brukes både til språkopplæring og aktiviteter for barn.

Kreativt verksted med barn

Det ble gjennomført et kreativt verksted med elever fra 5. til 7.trinn på Utsira skole. Formålet med verkstedet var å få frem barnas refleksjoner rundt vindkraftutbyggingen og deres perspektiver på lokalsamfunnets fremtidsutsikter. Verkstedet bestod av informasjon om prosjektet og tegneoppgaver, etterfulgt av spørsmål og refleksjoner. Verkstedet bidro til å skape bevissthet og lærdom i bærekraft og havvind som fornybar energikilde. For enkelte vakte teknologien stor interesse og entusiasme, og barna bidro med innovative ideer og løsninger for Utsiras fremtid.

Verksted for ideer og løsninger

Under oppholdet på Utsira ble det avholdt et åpent verksted på Dalanaustet for lokalbefolkningen. Arrangementet ble delt gjennom kommunens og våre kanaler i forkant. Det ble også delt informasjonsskriv fra kommunen i alle sine postkasser, samt hengt opp plakater på den lokale butikken. Cirka 10 innbyggere møtte opp. Fokus for verkstedet var å se nærmere på hvordan havvindutviklingsprosessen kan bli rettferdig og inkluderende for lokalsamfunnet på Utsira.



Verksted med elever på Utsira skole.
Tegning til høyre: Tegning fra en av elevene som hadde fått i oppgave å tegne sin drøm for Utsira i fremtiden — ca. 2034.



Foto til venstre: Verksted med elever på Utsira skole. Tegning til høyre: Tegning fra en av elevene som hadde fått i oppgave å tegne sin drøm for Utsira i fremtiden — ca. 2034.

Dokumentanalyse

Før vi startet feltarbeidet, gjennomførte vi en grundig dokumentanalyse for å få en helhetlig forståelse av eksisterende kunnskap og perspektiver knyttet til Utsira Nord. Dette inkluderte gjennomgang av offentlige dokumenter, rapporter fra lokale og nasjonale myndigheter, mediaartikler, pressemeldinger og faglitteratur. Vi undersøkte også masteroppgaver og studentprosjekter relatert til Utsira, som har lange tradisjoner for å være involvert i forsknings- og utdanningsprosjekter, inkludert fra NINA¹ og ImpactWind ledet av NORCE².

Denne tilnærmingen var avgjørende for å unngå å stille de samme spørsmålene til de samme folkene, som allerede har blitt utforsket av andre forskere og studenter. Ved å kartlegge tidligere funn og temaer kunne vi både bygge videre på eksisterende kunnskap og fokusere våre egne spørsmål på underutforskede aspekter. Dokumentanalysen ga oss dermed en solid basis for å velge relevante og målrettede aktiviteter under feltarbeidet.

Dokumentoversikt

Hva tenker Utsira om vindkraft?
(2021). Solvind AS,
Byantropologene

Potensielle konflikter ved havvindutbygging: en kvalitativ studie av Utsira Nord (2021). NMBU/CICERO, Eline Schlichting Olsson

Konflikter ved havvindutbygging (2021). CICERO, Hege Fantoft Andreassen

Hvilke sosioøkonomisk dynamikk vil havvind påvirke? En casestudie av Utsira Nord (2022). UiS, Solveig Elisabeth Gjersvik Tjøsvoll

Kommunikasjon og interessentstyring i Utsira Nord Floating Wind Offshore utvikling (2022). UiS, Lafita Anda

WENDY: Stakeholders' perceptions, awareness levels and willingness to accept and participate in wind farms Horizon Europe, NINA

Konflikter i vinden (2022). NTNU, Therese Tjeldflåt

Utsira, liten kommune, store ambisjoner (2022). UiO, Erik André Thorsen

Konsekvensutredninger ifbm Utsira II NNI Resources AS



¹ NINA er et forskningsprosjekt knyttet til fugletypen lomvi, støttet av Equinor.
² <https://www.norceresearch.no/en/projects/impactwind-southwest>

ETIKK OG PERSONVERN

Etiske overveielser er spesielt viktige i kvalitative studier i små lokalsamfunn som Utsira, der "alle kjenner alle veldig godt". Når vi samler inn data fra et lite samfunn med rundt 200 innbyggere, er det viktig å være særlig oppmerksomme på utfordringer knyttet til anonymitet og konfidensialitet. Selv om vi anonymiserer direkte personopplysninger, kan tegn og uttrykksmåter likevel gjøre det mulig for andre i samfunnet å gjenkjenne hvem som har bidratt, for eksempel ved bruk av sitater eller barnas tegninger fra verksteder (jmfør Fangen 2010).

I vår datainnsamling har vi vært nøye med å innhente informert samtykke, og vi har kontinuerlig vurdert hvordan vi best kan beskytte deltagerens personvern. Dette er spesielt viktig i små samfunn, hvor forskeren kan komme nær deltakerne, noe som skaper en utfordring med å balansere nærhet og analytisk distanse (Alvesson and Skoldberg 2010). I tillegg har vi valgt å være tilbakeholdne med å publisere detaljer som kan gjøre enkeltpersoner identifiserbare i lokalsamfunnet. For å ivareta integriteten til våre forskningsdeltakere har vi også gitt dem mulighet til å samtykke til hvilke deler av dataene som kan brukes, spesielt når sensitive opplysninger kommer frem. Dette er avgjørende for å balansere behovet for grundig forskning med hensynet til folk sine privatliv og deres tillit til oss som forskere (Geertz 1983).

Når det gjelder innsamling av data på offentlig nettfora mener vi det har vært både etisk forsvarlig og praktisk å unnlate innhenting av informert samtykke. Dette på bakgrunn av dataens offentlige tilgjengelighet, og at deltakerne ikke identifiseres direkte. Innhentet data påvirker ikke personvern til individene, og forskningen har fulgt de etiske retningslinjene som sørger for anonymisering og konfidensiell behandling av data der det har vært nødvendig. Samtidig er det viktig å anerkjenne og reflektere over den skepsisen som enkelte innbyggere har uttrykt knyttet til prosjektets finansiering, særlig når det gjelder koblingen til store internasjonale selskaper. Dette reiser etiske spørsmål om hvordan prosjektets legitimitet oppfattes i lokalsamfunnet, og hvordan denne oppfattelsen kan påvirke både forskningsprosessen og resultatene. For å møte denne utfordringen har vi vært nøye med å kommunisere prosjektets formål, metoder og uavhengighet til alle deltakere, og vi har lagt vekt på å tydeliggjøre at forskningen er basert på akademiske prinsipper om åpenhet og integritet, uavhengig av finansieringskilder. Som forskere har vi derfor et ansvar for å sikre at prosjektet ikke bare ivaretar personvern og anonymitet, men også bidrar til en etisk refleksjon rundt maktforholdene i prosessen. Åpenhet om forskningsprosessens begrensninger og potensielle skjevheter er en del av dette ansvaret, og vi vil bruke denne innsikten til å styrke anbefalingene fra vårt brukercase.



RETTFERDIGHET PÅ FLERE VIS

Rettferdighetsbegrepet står sentralt i flere deler av denne rapporten, både fordi det er et fokuspunkt for prosjektet å utforme og implementere en demokratisk medvirkningsprosess som er rettferdig og inkluderende, men også fordi lokalsamfunnets innbyggere på mange måter selv er opptatt av rettferdighetsaspektet i havvindsprosjektet. Slik sett er rettferdighet et tosidig begrep: det er et såkalt 'etisk' begrep i den forstand at vi som antropologer bruker det analytisk til å si noe om spesifikke aspekter og kvaliteter ved en prosess; men det er samtidig et «emisk» begrep som beskriver et sett av tankemåter og prinsipper som lokalbefolkningen bruker til å skape mening i og forventninger til havvindsutbygging.

Fordi 'rettferdighet' noen ganger opptrer som et analytisk begrep, mens det andre ganger brukes til å beskrive "rettferdighet" som et sett av mer subjektive oppfatninger av rett og galt, er det langt ifra alltid entydig hva som menes med rettferdighet i en bestemt situasjon. Derfor skal vi i det følgende skissere noen ulike betydninger av begrepet slik det opptrer i ulike deler av rapporten.

Den samfunnsvitenskapelige tenkning om 'rettferdighet' mer generelt sonderer mellom ulike former for rettferdighet. Blant disse er særlig 'prosessuell rettferdighet' – som vi vender tilbake til i kapittelet 'Hva er rettferdig og oppleves som rettferdig?' – relevant i og med at den omhandler hvordan beslutninger tas,

graden av involvering og så videre. I teorien om 'prosessuell rettferdighet' har forskere som psykologen og juristen Tom Tyler (2006) vært sentrale. Tyler argumenterer for at når folk opplever at prosesser er rettferdige, er de mer tilbøyelige til å akseptere utfallet, selv om resultatene ikke nødvendigvis er slik de skulle ønske.

'Distributiv rettferdighet' handler om hvordan ressurser, goder og byrder blir fordelt i et samfunn på en måte som oppfattes som rettferdig av de involverte parter. Teoretisk sett refererer distributiv rettferdighet til filosofiske og sosiologiske diskusjoner om fordelingen av både materielle og immaterielle ressurser. Teoretikere som filosofen John Rawls (1971) har bidratt mye til forståelsen av distributiv rettferdighet, særlig gjennom sin teori om 'rettferdighet som rimelighet'. Rawls argumenterer for at rettferdige samfunn må fordele ressurser på en måte som gir alle en rettferdig sjanse til å lykkes, og at sosiale og økonomiske forhold må organiseres slik at de er til fordel for de minst privilegerte i samfunnet.

Antropologen Nancy Fraser er kjent for sitt arbeid med sosial rettferdighet og spesielt for sitt skille mellom distributiv rettferdighet og anerkjennelsesrettferdighet. Fraser (1995; 2003) argumenterer for at rettferdighet ikke bare handler om å fordele økonomiske ressurser rettferdig, men også om å sikre sosial og kulturell anerkjennelse av marginaliserte grupper.



Energirettferdighet

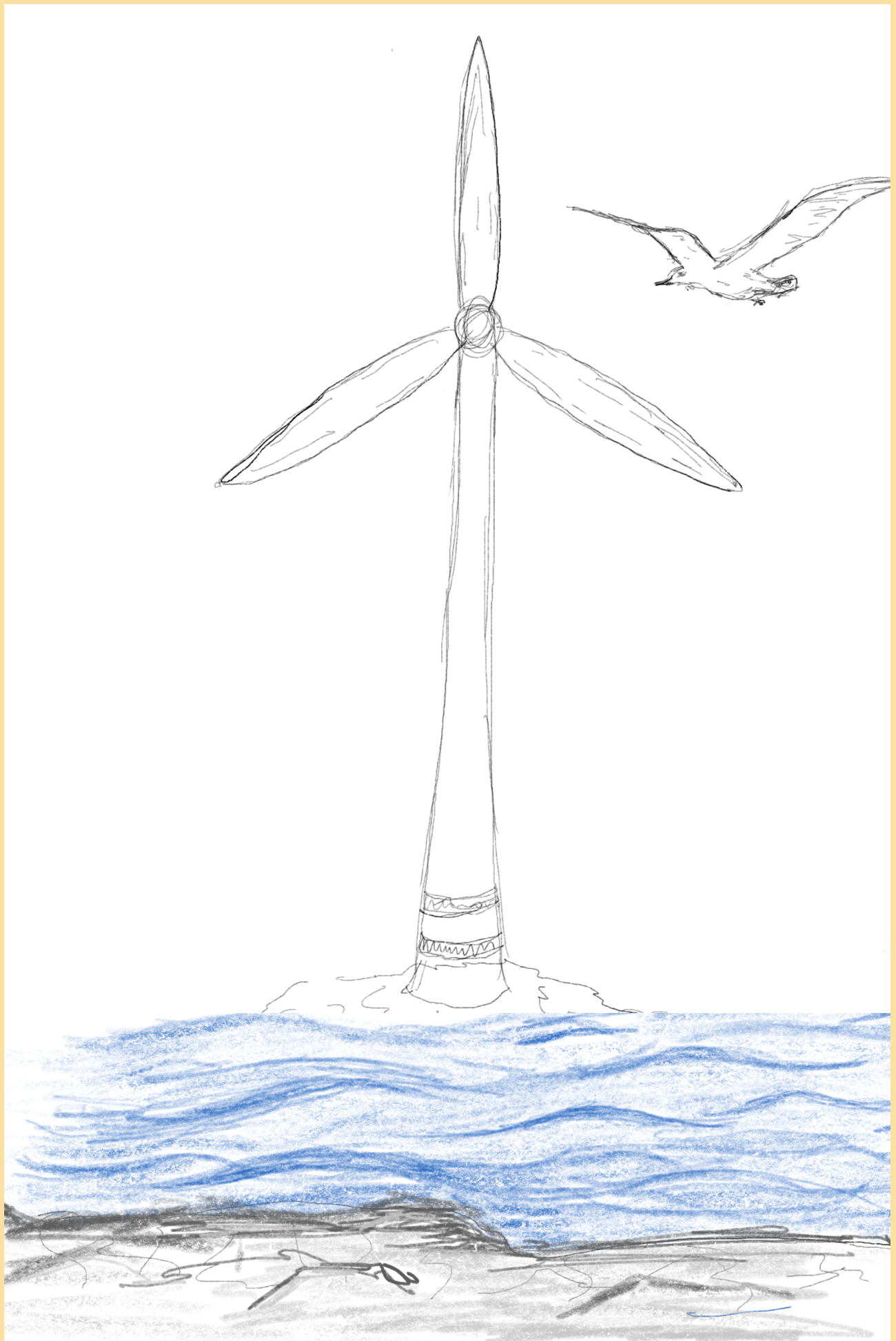
Mange av disse filosofiske og samfunnsfaglige innsiktene har funnet vei inn i dagsaktuelle debatter og forskning på grønn omstilling og 'energirettferdighet'. Som Skjølsvold, Heidenreich og Suboticki (2022: 3) sammenfatter det, så kan man i forskningslitteraturen som omhandler 'energirettferdighet' identifisere tre hovedformer for rettferdighetstenkning som resonnerer med de tre oppfatninger skissert ovenfor, nemlig den som går på prosess; den som går på anerkjennelse; og den som går på fordeling.

I den konkrete havvindskontekst handler prosessrettferdighet i så måte om hvordan deltakelse i ulike prosesser knyttet til energiomstilling er organisert, hvilke deler av prosessen som er åpen for bred lokal deltakelse og når, og i hvilket omfang en slik prosessorganisering oppleves som rettferdig og legitim av ulike aktører.

Anerkjennelsesrettferdighet handler om hvilke grupper og aktører som inkluderes og på hvilke premisser, samt hvilke som kun i liten grad får sin stemme hørt eller helt ekskluderes. Anerkjennelsesrettferdighet handler dermed om graden av anerkjennelse av og respekt for et mangfold av potensielt motstridende synspunkter og holdninger. Fordelingsrettferdighet handler om den relative sosiale fordelingen av goder og ulemper som følger av et konkret energiomstillingsprosjekt, og om i hvilken grad en slik fordeling oppleves som rimelig og legitim av ulike aktører og interessegrupper.

Rettferdig omstilling

På samme måte er både forskningen på og det praktiske arbeid med såkalt «rettferdig omstilling» opptatt av de sosiale og økonomiske aspekter ved eksempelvis omstillingen til grønn og/eller fornybar energi. Mens 'rettferdig omstilling' i sin helhet dekker et større mangfold av hensyn og prosesser er det i forbindelse med dette prosjektet spesielt relevant å bruke begrepet til å peke på, at selv om den grønne omstilling ofte fremstilles som en nettogevinst for samfunnet som helhet, er det alltid en rekke omkostninger knyttet til den. Et klassisk eksempel er de mange arbeidsplassene i fossilenergisektoren som går tapt ved en total omstilling til fornybar energi – noe som kan ramme arbeiderklassen og den enkelte arbeidstaker og dennes familie uforholdsmessig hardt. Et annet eksempel kan være utbygging av storskala vannkraft som sikrer grønn energi til storsamfunnet, men som kan ha store negative konsekvenser for lokalbefolkningen. Et tredje eksempel er retorikken knyttet til «nasjonal kraftdugnad» som gir inntrykk av at hele det nasjonale fellesskapet bidrar likeverdig etter evne og nyter etter behov, mens erfaring tilsier at både innsats, fordeler og ulemper ofte fordeles med en sosial slagside. En rettferdig omstilling er altså en omstilling hvor 'no one is left behind', og som sikrer at de lokalsamfunnene som aktivt bidrar til den grønne omstillingen også nyter godt av den.





FUNN

INN PÅ UTSIRA

Dette kapittelet bygger på våre funn og empiriske data som er skapt i tett samarbeid med lokalsamfunnet på Utsira. Gjennom kvalitative metoder har vi utforsket Utsira som et sosialt sted og hvordan samfunnets historiske tradisjoner, moderne utfordringer og muligheter har formet øyas identiteter. Fra lokalsamfunnets egne perspektiver fremheves Utsiras unike kombinasjon av tradisjon og innovasjon, samt deres ambisjon om å være et utstillingsvindu for bærekraftig energi. Kapittelet gir et innblikk i hvordan innbyggerne opplever utviklingen av lokalsamfunnet i tråd med historiske, kulturelle og politiske endringer.

Utsiras historiske bånd til havet

Utsira har en lang historie der lokalsamfunnet har vært nært knyttet til havet, både som kilde til livsgrunnlag og som en del av identiteten. På 1960- og 70-tallet, og langt inn i 1980-årene, opplevde Utsira en blomstrende fiskeindustri. Store mengder sei, ofte mellom en halv og en kilo, ble fisket inn i Utsira havn, med fangster på opptil 70-80 tonn. Fiske og fiskeindustrien, som blant annet fryseriet på øya, utgjorde ryggraden i lokalsamfunnets økonomi, og ga arbeid til mange, spesielt kvinner. Fryseriet, som var et kommunalt foretak, var i drift fra 1960-tallet til like etter 2000, og står fortsatt som et nostalgisk symbol på en tid da fiskeindustrien med makrellfryseriet holdt lokalsamfunnet levende.

Samtidig har havet, som en gang var rik på fisk og muligheter, forandret seg. I dag er det svært lite fisk å hente, og med nedleggelsen av fiskeindustrien har det vært mangel på nye arbeidsplasser på Utsira, forteller dagens innbyggere. Denne overgangen har skapt et savn etter de stabile inntektskildene som havet en gang ga, og en evig drøm for Utsira ser derfor ut til å være skapelsen av flere arbeidsplasser for å sikre at folk kan

bli værende på øya. I uka vi flytter inn på Utsira i mars 2024 får vi fortellinger fra en innbygger om den gang Utsira var en "sosialistisk oase i et kapitalistisk Norge." Det minner oss om hvordan samfunnet på Utsira tidligere fungerte som et knutepunkt for både arbeid

og fellesskap, hvor havet spilte en avgjørende rolle. Andre opplever at deres ekspertise knyttet til havet ikke kan komme til nytte nå: "Jeg har erfaring fra fiskeri og sånt, men det er gått ut på dato." (eldre Sirabu)

Havets betydning strekker seg imidlertid utover fiske, og i dag er Utsira et viktig senter for forskning, særlig knyttet til fuglelivet. Siden Fuglestasjonen ble etablert i 1992, har øya fungert som base for en rekke forskningsprosjekter. Tre pågående prosjekter, i regi av blant annet NINA og SPOR, undersøker hvordan rødlistede fuglearter bruker havområdene rundt Utsira som matfat, og hvordan teknologi som radar og sporkameraer kan bidra til å overvåke fuglebestanden i området.

Utsiras bånd til havet er dermed fortsatt en levende del av samfunnets identitet, selv om det nå er mer knyttet til forskning og miljøvern enn til fiske. Utviklingen av havvind utenfor Utsira gir håp i lokalsamfunnet om at havet igjen kan bli en kilde til nye arbeidsplasser og muligheter. Mange ønsker at den grønne industriutviklingen skal gi tilbake til et lokalsamfunn som i generasjoner har levd av og med havet.

EN ØY I HAVET, FOR FELLESKAPET OG FREMTIDEN

Utsira er Norges minste kommune i folketall og nest minst i areal, og på mange måter oppleves den isolert fra fastlandet. Når vi som to antropologer ankommer Utsira etter 70 minutter med båt rett ut i havet fra Haugesund, kan vi nesten føle det samme som Bronisław Malinowski (1922) beskrev i sin klassiske etnografi *Argonauts of the Western Pacific* – en følelse av å komme til et sted hvor verden utenfor oppleves fjernt, og hvor øysamfunnets rytmer og sosiale strukturer definerer livet. Malinowski studerte små samfunn i øygrupper som var sterkt avhengige av det omkringliggende havet for sin økonomi, og på mange måter kan denne beskrivelsen også anvendes på Utsira, hvor havet har formet samfunnets økonomi, kultur og identitet i generasjoner. På Utsira har havet alltid vært en sentral del av livet, men det har også ført med seg utfordringer som fraflytting, arbeidsløshet og en konstant kamp for å tilpasse seg eksterne krefter.

Som beskrevet var fiske- og fiskeindustrien livsnerven i samfunnet gjennom det meste av det 20. århundre. Nå er øysamfunnet avhengig av tilskudd fra fylket og staten for å opprettholde grunnleggende tjenester og vedlikeholde gamle bygninger og kulturminner.

Kulturanthropologen Victor Turner (1969) kan gi oss innsikt i hvordan små samfunn, som Utsira, kan håndtere kriser og omstillinger gjennom ritualer og kollektiv handling. I sin analyse av samfunnsritualer viste Turner hvordan fellesskapsbygging, særlig gjennom perioder med liminalitet – overgangsfaser der samfunnet står overfor store endringer – kan bidra til å gjenopprette orden og stabilitet. På Utsira er fellesskapsaktivitetene, som Siradagene, korps, fotballtrening og frivillig arbeid mer generelt, en viktig del av det sosiale limet som holder øya sammen. Det krever enorme mengder frivillig innsats å arrangere disse aktivitetene, og mange av de eldre innbyggerne minner om hvor viktig det er at "vi drar lasset i lag" for å holde samfunnet levende. Med Turner sin teori kan vi se dette som et eksempel på hvordan et samfunn kollektivt håndterer endringer og utfordringer ved å forsterke sine sosiale bånd gjennom ritualisert samhandling og delt ansvar. En sirabu beskriver det som at "Det handler om mellomrommene."

Men som Malinowski (1922) også påpekte, er slike små samfunn også sårbare for eksterne krefter. På Utsira er det ikke bare mangel på arbeidsplasser som utfordrer samfunnet, men også frustrasjoner knyttet til at nasjonale myndigheter tar beslutninger på vegne av lokalsamfunnet uten alltid å konsultere dem først. Innføringen av gratis rutebåt som en del av den nasjonale satsingen på gratis ferger illustrerer hvordan godt mente tiltak kan få uforutsette og negative konsekvenser i små lokalsamfunn. På Utsira førte ordningen til økt turisttrafikk, inkludert turister som tok med seg biler til øya – ofte unødvendig i et område med begrenset veinett og korte avstander. Dette skapte utfordringer for fastboende som er avhengig av å ta med egne biler for nødvendige ærender, som å handle mat eller kjøre barna til fritidsaktiviteter på fastlandet. Den økte konkurransen om fergekapasiteten, kombinert med manglende konsultasjon med lokalsamfunnet, skapte frustrasjon og en følelse av å bli overkjørt av eksterne beslutningstakere. Dette eksempelet viser hvordan politikk på nasjonalt nivå kan påvirke små samfunn uforholdsmessig, særlig når lokale behov og strukturer ikke tas tilstrekkelig i betraktning. Som representanter fra Utsira kommune uttrykker det:

"[De] glemmer å snakke med de berørte. Tenker det er så langt til havs, det blir så enkelt, men så ble det ikke det."

På Utsira oppleves utviklingen av havvind ved Utsira Nord som både en kilde til håp og en kilde til bekymring. Folk tolker, oppfatter og forholder seg til endringen på ulike måter, avhengig av hvordan de er posisjonert i samfunnet – enten det gjelder alder, kjønn, klasse eller rolle i fellesskapet. Mens noen ser frem til muligheten for nye arbeidsplasser og økonomisk vekst, uttrykker andre skepsis og frykt for at løftene ikke vil resultere i konkrete fordeler for de fastboende. Forholdet mellom optimisme og bekymring reflekterer hvordan mennesker i små samfunn må balansere globale initiativ med lokale realiteter. Sitatene til høyre synliggjør hvordan en rekke faktorer påvirker perspektivene til folk i et lokalsamfunn som Utsira.

"[Livet på Utsira] det bare glir på et vis. Ingen tidsklemmer her."
(sirabu)

"Utsira er bra allerede!"
(skoleelev)

"Drit i havvind hvis ikke båten funker!" (Sirabu)

"En kan ikke påta seg en viktig rolle [i lokalsamfunnet] uten at det går utover privatlivet, det er kanskje det eneste minuset med Utsira."
(Sirabu)

"Vi har det fritt og godt — vi har alt." (Sirabu)

"Alle er på sett og vis inhabile her."
(Sirabu)

"Ekstremt kort vei fra vanlig meningsmann til toppen. Kun én dør."
(Sirabu)

Få politiske forskjeller

På Utsira er det få politiske skillelinjer mellom de to viktigste politiske listene, Bygdalista og Felleslista, slik folk oppfatter det. Det er ingen store saker som virkelig skiller dem, men små nyanser i synet på lokale kulturuttrykk og samfunnsutvikling. Vi har blitt fortalt at Bygdalista har en litt mer konservativ holdning, særlig når det gjelder kulturelle prosjekter som gatekunst, hvor de viser mindre begeistring for denne type kulturuttrykk på øya enn de som støtter Felleslista. Uavhengig av hvilken liste man tilhører, er det bred enighet om at Utsira står overfor store omstillinger, ikke minst på grunn av utviklingen av havvindprosjekter. Dette ble tydeliggjort i ordførerens valgprogram for 2023-2027, der første linje i valgprogrammet for 2023-2027 var: "Utsirasamfunnet er i omstilling og blir om få år Norges første kystnære havvindkommune."

I et lite samfunn som Utsira er alle på sett og vis inhabile, siden nesten alle har roller i både offentlige og private sammenhenger. "På Utsira kan man ikke være privatperson på fritiden når man har mye ansvar", forteller en Sirabu. Dette gir politikken et pragmatisk preg, der samarbeidet mellom listene og innbyggernes personlige forbindelser spiller en stor rolle i samfunnets styring.

Hvem snakker på vegne av hvem?

På Utsira kan det noen ganger være uklart hvem som representerer hvilke interesser, noe som kompliserer både interne prosesser og kommunikasjonen med eksterne aktører. Kommunen har stort behov for mer ressurser, særlig for å håndtere økt press i forbindelse med utbyggingsprosjekter som havvindutvikling på Utsira Nord-feltet, og det er gjort forsøk på å sikre ekstra

midler til kommunen fra Rogaland fylkeskommune. Likevel er det en oppfatning hos enkelte i kommunen at nasjonale myndigheter, som Kommunal- og distriktsdepartementet, burde være tettere involvert. Og mange innbyggere opplever at beslutninger som tas av nasjonale myndigheter, ikke alltid inkluderer de berørte lokalsamfunnene.

I dette landskapet av aktører er det ofte vanskelig å forstå hvem som snakker på vegne av hvem. Enkelte personer og private aktører kan ha roller som overlapper mellom offentlig og privat sektor, og dette kan skape forvirring. Lokale ledere påpeker at det er viktig at de som uttaler seg på vegne av kommunen er klare på hvilken kapasitet de gjør det i, slik at beslutninger og forhandlinger kan håndteres på en ryddig måte. Sett fra lokalsamfunnspektivet oppstår utfordringer når nasjonale beslutninger tas uten tilstrekkelig involvering fra lokalsamfunnet som blir berørt. Utsira kommune så derfor et behov for å ansette en næringsutvikler i midlertidig stilling for å lede arbeidet med Utsira Nord fra kommunal side, og sørge for at kommunens stemme ble hørt i prosessen.



Foto tatt utenfor Utsira kommune i 2020, med statuen av Norges første kvinnelige ordfører, Aasa Helgesen. Fotograf: Siv Dolmen.

UTSIRA SOM SENTRAL HAVVINDKOMMUNE

Utsira fikk i 2004 verdens første vindhydroanlegg. På grunn av gode vindforhold egnet øya seg til vindmøller og som prøveprosjekt for Norsk Hydro. Prosjektet gikk ut på å koble ti husstander fra fastlandstrømmen til et anlegg med to vindmøller og hydrogenproduksjon. Siden vindmøllene, til tross for Utsiras gode vindforhold, ikke alltid genererte nok strøm, ble strømmen fra fastlandet vanligvis brukt som reserve. I dette prosjektet ble strøm fra vindmøllene brukt til å produsere hydrogen som kunne bli brukt til strømproduksjon når det var svak vind. Vindmøllene kunne under slike forhold produsere nok strøm til husstandene og til en elektrolyse som fremstilte hydrogen ut av vann og strøm. På den måten ble vindkraften lagret på hydrogentank for senere bruk. Ved svak vind ville vekslingen til hydrogenen skje automatisk, der lagret hydrogen ble forbrent for å produsere elektrisk strøm til husstandene. Prosjektet ble et verdenskjent landemerke, og innbyggere på Utsira kan fortelle begeistret om besøk fra kronprinsen, Roman Abramovich og Morten Harket, for å nevne noen.

Prøveprosjektet ble avsluttet i 2010, og vindmøllene ble senere solgt til Solvind Prosjekt AS i 2011, som i 2013 startet arbeidet med å erstatte dem med moderne turbiner. Mange på Utsira ser tilbake på Norsk Hydros prøveprosjektet som en spennende tid, særlig på grunn av den internasjonale oppmerksomheten. Ifølge undersøkelser (Byantropologene & Kystvær 2021) skapte prosjektet forventninger om å gjøre Utsira til et nullutslippssamfunn. Kommunens slagord "Utsira gir energi" reflekterte ønsket om å bygge identitet og tiltrekke nye innbyggere og næringsliv, der vindturbinene spilte en nøkkelrolle (ibid.).

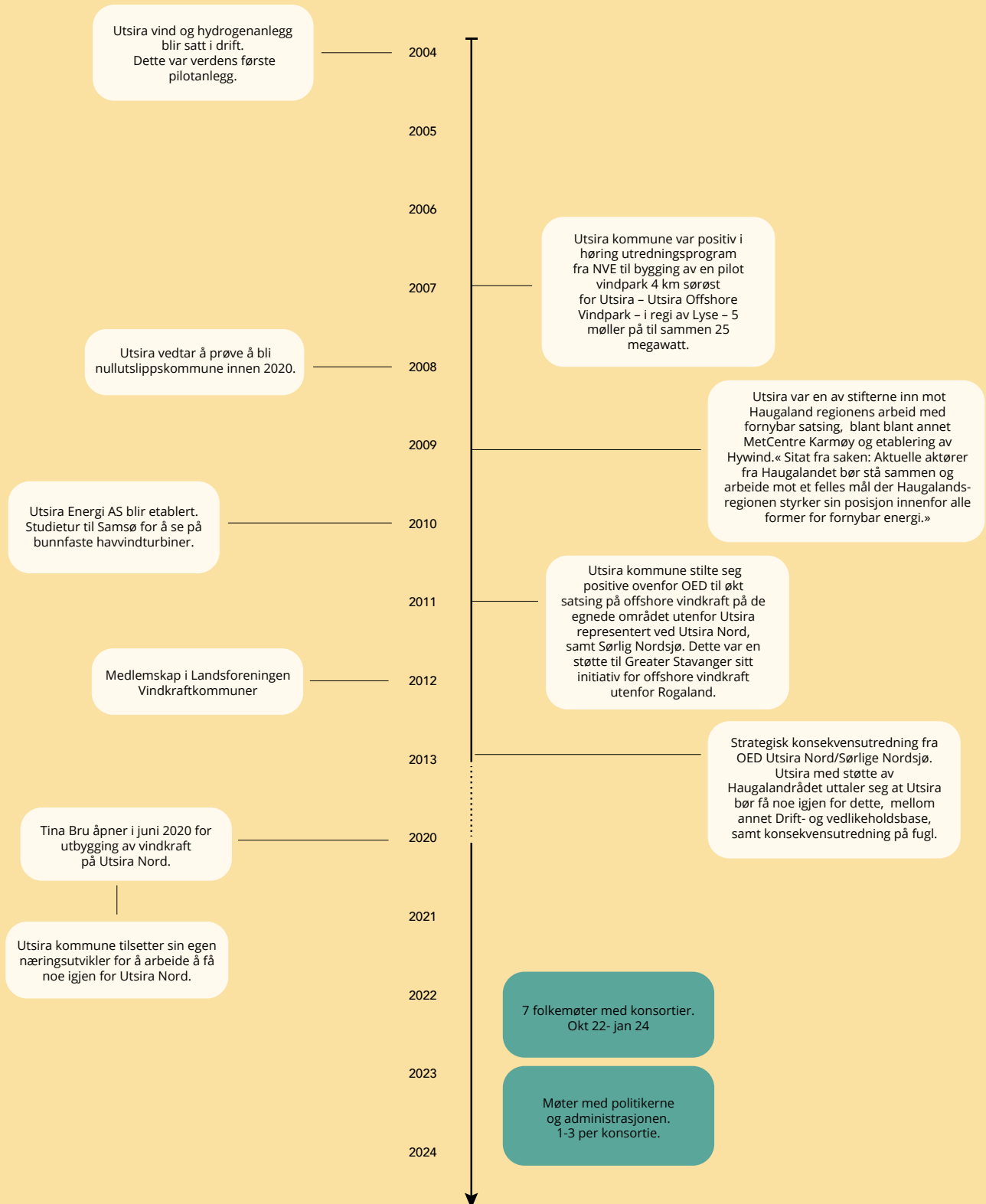
Siden har det kommet flere prosjekter til Utsira som omhandler grønn energi og bærekraftige samfunn. Utsira har blant annet vært et levende laboratorium for nye fornybare energiløsninger siden 2020. Haugaland Kraft har stått i spissen for dette, gjennom å etablere et testsenter for smarte strømnett kombinert med en sammenkobling av lokal fornybar kraft og lagring av energi i batterier eller hydrogen (Utsira kommune, 2021). Haugaland Kraft Energi med samarbeidspartene gjennomfører også et pilotprosjekt i utvikling av smart energistyring, microgrids og fleksibilitetsmarked på Utsira (Haugaland kraft, 2024)

Med Utsiras lange historie innen grønn energi og med havet som ressurs er det mange innbyggere som mener at Utsira har et konkurransefortrinn innen ny næring til havs. Et åpenbart konkurransefortrinn for havvindutviklingen er Utsiras vindressurser. I tillegg har området utenfor Utsira gunstige grunnforhold, en vanndybde som egner seg spesielt godt til flytende havvind og gode forutsetninger for sameksistens med andre havbrukere, ifølge NVEs vurderinger (NVE, 2023).



Foto av eksisterende vindmølle på Utsira. Fotograf: Siv Dolmen.

Tidslinje for Utsira som sentral havvindkommune



Kommune uten plan B

Utsira kommune har lenge stått overfor utfordringer som er kjent for flere distriktskommuner; få innbyggere, geografisk isolasjon og begrensede økonomiske ressurser. Forsøk på å etablere fiskerimottak eller satse på turistnæring har ikke gitt ønskede resultater. Turismen er sesongpreget, og dagsturisme dominerer, noe som gir liten økonomisk avkastning.

Havvindprosjektet Utsira Nord ble derfor møtt med lokal entusiasme, fordi det ses som en mulighet til å snu øyas geografiske ulemper til et fortrinn. Lokalsamfunnet og kommunen har satset tungt på prosjektet, sett som en løsning på arbeidsplasser og økonomisk bærekraft. Denne satsingen har krevd store ressurser og skapt høye forventninger blant innbyggerne.

Uten en plan B er risikoen høy. Kommunen innrømmer at en fiasko vil ramme andre tjenester på budsjettet, og innbyggerne beskriver muligheten for et "magaplass" som en total fadese. Ordføreren understreker at minimale ringvirkninger, som kun en symbolsk inntekt, ikke er nok. Kommunen og innbyggerne forventer konkrete resultater som varige arbeidsplasser og utvikling.

Utsira står altså ved et veiskille, fast bestemt på å lykkes som pilotkommune for havvind. Samtidig føler lokalsamfunnet seg liten i møte med nasjonale myndigheter, og har et sterkt behov for mer støtte. Utsira har historisk vært knyttet til havet som ressurs, og håpet er at havvind kan gi øya en ny fremtid – men uten rammer som støtter og en klar plan for prosessen kan veien dit bli svært utfordrende.

Utsira som "lillebror i midten"

Havvindutviklingen ved Utsira Nord plasserer Utsira midt i en regional dragkamp om ressurser og posisjoner, som en "lillebror" fanget mellom to eldre søsken som begge vil vinne spillet. Rogaland, med sin sterke kompetanse innen energi- og maritimsektoren, ser havvind som en nøkkel til fremtidig vekst. Samtidig utfordres samarbeidet av rivalisering mellom Haugalandet og Stavanger-regionen, som begge ønsker å være sentrum for Norges havvindindustri.

For Utsira betyr dette et komplekst landskap med motstridende interesser. Kommunen opplever både støtte og skepsis fra regionale aktører og beskriver en følelse av å bli

overkjørt i regionale prosesser. Samtidig må Utsira balansere mellom sin egen visjon for havvind og forholdet til en oljedomert region, hvor mange innbyggere fortsatt er knyttet til olje- og gassindustrien.

Denne situasjonen reflekterer et større dilemma knyttet til hvordan små lokalsamfunn kan navigere mellom regionale og nasjonale ambisjoner, samtidig som de sikrer egne interesser og opprettholder lokal tillit.



Foto av deler av lokalsamfunnet på Utsira, sett fra Gamleskolen. Fotograf: Siv Dolmen.

Store ord fra toppen

Kommunen og flere innbyggere på Utsira forteller om lovnader som har blitt gitt fra nasjonale hold knyttet Utsira Nord. Flere refererer til statsminister Johan Gahr Støre og olje- og energiminister Terje Aaslands pressekonferanse i Oslo da prosjektområdene Utsira Nord og Sørlege Nordsjøen II ble utlyst. Her uttalte Aasland at lokalsamfunnet på Utsira skulle bli ivaretatt, mens Støre fulgte opp med at regjeringen ville legge til rette for at vertskommunen skulle få noe igjen, og at "Utsira må bli en del av eventyret" (Regjeringen, 29.mars 2023). Senere har Aasland lovet at Utsira skal sitte igjen med noe for å være vertsskapskommune for Utsira Nord senest september 2024, uten å være mer konkret. Ifølge ordføreren på Utsira skal også statssekretær Astrid Bergmål (fra Arbeiderpartiet) ha fortalt at "De som stiller natur til disposisjon skal få noe tilbake", mens Arbeiderparti/Senterparti-regjeringen skriver gjennom Hurdalplattformen at de vil "Sikre

lokalsamfunn innflytelse over egne naturressurser som stilles til rådighet for verdiskaping, og at lokalsamfunn og fellesskapet får en rettferdig del av verdiene som skapes" (Regjeringen, 2021, s.8).

Siden tidligere olje- og energiminister Tina Bru annonserte åpningen av Utsira Nord for søknader om fornybar energiproduksjon i 2020, har forventningene vært høye, også i lokalsamfunnet på Utsira. Likevel oppleves prosessen som lang, uklar og frustrerende, særlig fordi nasjonale myndigheter ikke har gitt konkrete lovnader eller tydelige rammer for hva lokalsamfunnet kan forvente eller kreve. For Utsira handler dette om mer enn ventetid; det handler om å få en tydelig plass i det nasjonale energiskiftet og sikre at lokalsamfunnet får reelle fordeler av utviklingen.



Foto fra innovasjonsprosessen som Byantropologene, Utsira kommune og flere var del av i 2020. Grafittikunst av Norges første kvinnelige ordfører, Aasa Helgesen. Fotograf: Siv Dolmen.

PROSESS I DET BLÅ

I denne delen vil vi se på hvordan innbyggerne, kommunen og havvindaktører opplever prosessen som har vært med Utsira Nord. Vi vil vise hvilke implikasjoner prosessen har fått, og skissere viktigheten av en inkluderende dialog for å oppnå lokal aksept for Utsira Nord og bidra til å sikre at fremtidige prosesser blir gode og involverende.

Innbyggernes møte med Utsira Nord

Kommunen forteller at det til sammen har vært syv folkemøter med konsortiene, som startet oktober 2022 og frem til 1. januar 2024. Utover dette har kommunen med administrasjonen og politikerne holdt én til tre møter med hver av de 12 konsortiene. Folkemøtene har vært positive for innbyggerne og kommunen i den forstand at de har økt kompetansen deres innen flytende havvind, uten å bli gitt et "fasit". Ifølge kommunen har folkemøtene også hjulpet å få innbyggerne "med på laget". En innbygger beskriver sin opplevelse slik: "Har kanskje vært 50 bygdemøter med 12 konsortier som prøver å selge seg inn. Har vært veldig mye den siste tiden". En annen Sirabu forteller at han "Var med på første folkemøtet med ett av konsortiene, men ikke flere", fordi det aldri ble noe konkret. Interessen blant folk ble mindre og mindre, der prosessen beskrives som "mye ord med lite substans". Enkelte kritiserte også konsortiene for å ha et utenfraperspektiv på Utsira, med en manglende forståelse for "alt som er kjært" for Utsira. Mange ble derfor tidlig lei av konsortiene, mens enkelte holdt engasjementet oppe, og deltok på flere møter. En sirabu oppsummerer prosessen slik:

"Konsortiene ga god beskjed i forveien om hvem som skulle komme. Det var godt oppmøte første gangen og masse spørsmål om hva de kunne. Hadde positive ting å melde til oss som transformator på land, service og daglig drift. Ba oss være positive for å få til best mulig samspill med kommunen. Senere minket interessen, flere møter, det var det samme, og de lovet mye, men vi vet ikke hva det blir"

En Sirabu beskriver prosessen for å ha mange "uprøvde utfordringer", og at folk på Utsira generelt har vanskeligheter med å forholde seg til ting som ikke kan besvares med ja eller nei. Flere opplever en form for avmakt, og forteller oss at "I den store verden kan du ikke bestemme alt selv". Flere opplever å ha lite innflytelse på de politiske beslutninger som skjer på regionalt og nasjonalt nivå, og der de lokale stemmene får liten betydning.

Forhold mellom kommune, private vaktører og initiativtakere

For å støtte opp under Utsiras politiske satsing i omstillingen av å bli Norges første kystnære havvindkommune om få år, kreves det et godt samspill mellom kommunen, private aktører og initiativtakere. Ovenfor hverandre stilles

det høye krav, og det forventes gjerne mer fra de ulike partene enn de kanskje har kapasitet til å gi. Næringslivet ønsker å spille på lag med kommunen og forteller at de savner en dør inn til administrasjonen for å bedre samarbeide rundt mulighetene som kommer utenfra. De mener at kommunen har for få ressurser til å behandle alle henvendelser som kommer inn, og tror begge parter kunne tjent på å videresende henvendelser til det lokale næringslivet for å ikke forkaste eventuelle muligheter. Enkelte initiativtakere forteller også at de føler seg motarbeidet av kommunen i prosessen med å tilrettelegge for nye boliger og arbeidsplasser knyttet til havvindindustrien. Næringslivet på Utsira ønsker å rigge seg profesjonelt for å kunne ta i mot større aktører, men opplever at kommunen holder dem tilbake. I tillegg opplever noen i det private næringslivet at aktuelle tilskuddsmidler går tapt, fordi kommunen mangler initiativ, ressurser og/eller ønske om å søke på disse midlene. Ifølge en næringsaktør på Utsira har fylkeskommunen for eksempel flere satsningsområder som Utsira har mulighet til å søke på for å utvikle egne prosjekter, men at dette ikke skjer på grunn av manglende initiativ. Kommunen blir av enkelte kritisert for å ikke se mulighetsrommet for prosjektmidler på Utsira. De mener at selv om flere prosjekter skulle risikere å mislykkes, vil det fortsatt være en mulighet for at man til slutt sitter igjen med noen få arbeidsplasser, som det er et sår behov for.

På den andre siden etterspør kommunen mer fra næringsaktører og private. De forteller blant annet om at: "Nesten alle kan få næringsfond, så lenge de oppfyller kriteriene, men det er ikke så mange søkere." Kommunen har også ambisjoner om å stå klare med mulighetene slik at konsortiene ikke skal si "sånn skal vi gjøre det". Kommunen har behov for investeringer fra det private næringslivet på Utsira og opplever et tankesett blant sirabuer om at alt er kommunens ansvar og at ingen tar ansvar for det private.

Selv om det tidvis kan ytres kritikk mellom kommunen og næringslivet, tyder mye på at dette handler mer om mangel på tid og ressurser på begge sider av bordet enn om en egentlig konflikt. Som et lite samfunn med en familiær atmosfære uttrykkes kritikk ofte på en uformell måte som kan virke uvant for utenforstående, men som i bunn og grunn speiler et felles ønske om å løfte frem Utsira som havvindkommune.

Fra tåkeprat til tillit?

Havvindutviklingen på Utsira Nord startet for innbyggerne da området åpnet i 2020. Kommunen opplevde imidlertid lite involvering tidlig i prosessen og ble møtt med spørsmål fra nasjonale myndigheter som “Hva angår det dere?”, “Det blir ikke synlig fra land” og “Vi kan ikke forskjellsbehandle”. Denne holdningen har skapt frustrasjon og en følelse av marginalisering. Utsira ble i liten grad invitert til relevante diskusjoner på nasjonalt nivå, og de ble heller ikke invitert til sentrale diskusjonsfora — som til havvindkonferansen Floating Wind Days i Haugesund i 2023 i regi av Norwegian Offshore wind. Som svar arrangerte kommunen sin egen konferanse, ‘På innsiden av Utsira’. Året etter fikk de invitasjon til at deres konferansedag kunne bli del av programmet på Floating Wind Days, men manglende ressurser hindret dem i å gjenskape suksessen med deres egen lokale konferansedag på Utsira dette året. Sammenlignet med året før hadde interessen for havvind også avtatt.

Involveringsprosessen har vært krevende for alle parter, med et utydelig rammeverk. Utsira Nord har derfor blitt omtalt av enkelte i kommunen som et eksempel på “hvordan ikke” drive havvindsprosesser. Som en representant fra kommunen sier: “Alle kan bli bedre, når det kommer til involvering i forbindelse med havvind.” Og Utsira kommune ønsker å dele sine erfaringer med nasjonale myndigheter for å bidra til bedre prosesser i fremtiden.

Mer medvirkning og mindre trøtthet!

For både innbyggere og kommunen har prosessen med Utsira Nord vært preget av usikkerhet og mangel på konkrete planer. Mange beskriver situasjonen som “i det blå”, noe som forsterker følelsen av utydelighet og svekker tilliten til prosjektet. Kommunen har arrangert folkemøter for å bygge relasjoner mellom konsortier og lokalbefolkningen, men disse møtene har ofte ført til det mange omtaler som “medvirkningstretthet”. Flere føler at konsortienes møter ikke ga mening: “8 tidligere møter der de har spurt hva vil dere ha — det er veldig i det blå. Konsortiene spør hva vil dere, men det er ingen kriterier, ikke noe bestemt eller vet ikke — de snakker bare vas.” Denne frustrasjonen forsterkes av opplevelsen av manglende reell innflytelse i prosessen. Flere innbyggere mener at folkemøtene ikke gir dem konkret mulighet til å påvirke utviklingen, og at deres tilbakemeldinger ofte ikke blir tatt videre. Kritikken rettes også gjennom digitale kanaler og lokale samtaler, der mange uttrykker skepsis til økonomien bak prosjektet. “Lovnader fra nasjonalt hold” oppfattes som tomme, og mange

sier de “tror det ikke før det kommer”. Prosessen med Utsira Nord har altså skapt stor usikkerhet blant innbyggerne, noe som har ført til mistillit og tretthet. Mange beskriver en følelse av “medvirkningstretthet” eller “forskningstretthet,” der de føler at de stadig blir stilt spørsmål om havvindutviklingen uten å se konkrete resultater. “Folk er lei av prat og lite action. Det er litt show us your money!”, sier en oppgitt innbygger.

Utsettelsene, delvis grunnet EFTAs overvåkningsorgan ESA4, har forsterket frustrasjonen. Kvinner og eldre virker noe mer optimistiske enn menn og yngre, men mange deler opplevelsen av en prosess som trekker ut uten klarhet. Enkelte innbyggere ser også positivt på at prosessen drar ut i tid, fordi det kan luke ut useriøse aktører. Som en lokal fisker uttrykte det: “De som er igjen er de som vet at ting tar tid.” Likevel er følelsen av manglende fremdrift en gjenganger. Flere forteller at de har “bremset seg” i påvente av konkrete utviklingstiltak. Under et verksted på Dalanaustet oppsummerte en Sirabu situasjonen slik: “Det er møtetretthet her — kan se det her i kveld. Til slutt gidder man ikke mer.” Kommunen selv deler denne oppfatningen og sier: “Folk er dødslei all venting.”

Opplevelsen av tretthet og mistillit skaper et krevende utgangspunkt for videre involvering. Mange innbyggere tviler på at prosjektet noen gang blir realisert. En Sirabu uttalte bestemt: “Det kommer ikke, det skjer ikke! De blir ikke enige — det blir for dyrt.” Mangelen på tro på prosjektet vil utfordre både kommunens og konsortienes evne til å skape tillit og inkludering i den videre prosessen.

Hva kan lokalsamfunnet kreve?

Både innbyggere og kommunen opplever at de mangler gode eksempler som gir en indikator på hva de kan kreve. Samtidig stiller de spørsmålet “Hvor lite har vi reelt krav på?” 52 prosent av Utsira Nord ligger innenfor kommunegrensen til Utsira, men fordi feltet ligger utenfor plan- og bygningslovens virkeområde, er ikke kommunen planansvarlig. I tillegg ligger området utenfor grunnlinjen, øystatens avgrensning mot havet, som hindrer dem i å kreve eiendomsskatt ved en fremtidig utvikling. I dag er det heller ingen produksjonsavgift på havvind, slik det er for vindkraft på land. Utsira kommune opplever derfor “å miste råderett” over egne arealer ettersom de verken får stille formelle krav eller være beslutningstakere i prosjektet. Havforvaltningsplanene som skal fungere som politiske planleggingsverktøy gir heller ingen rettslige føringer, og det er derfor ingen forpliktelser knyttet til planlegging for helheltig arealbruk.



Får Utsira en del av kaka? Foto tatt på Restaurant Dahmsgård, som tilbyr mat sanket på øya, alt annet mest mulig kortreist, norsk og økologisk. Fotograf: Siv Dolmen.

Kommunen forteller; "Vi stiller krav, men hva kan vi kreve?" Situasjonen oppleves frustrerende, og til tross for lovnader fra nasjonalt hold om at lokalsamfunnet skal få noe tilbake, er det ingenting som er konkretisert eller garantert. Kommunen forsøker derfor å sikre konkrete lokale ringvirkninger på andre måter, og har blant annet gjennom høringssvar til Energidepartementet (juni 2023), bedt om å få "50 nye varige arbeidsplasser, 50 nye heltidsinnbyggere, 50 nye boliger/utleieenheter, 5 nye lokale bedrifter, minst 15 millioner (2023 verdi) varige inntekter til kommunen gjennom fond, skatt mm direkte fra Utsira Nord anleggene, [samt] sikre fremtidig klimaomstillingsrobust infrastruktur inkludert godt og trygt fergetilbud og oppgraderte nye havner/molanlegg." I forbindelse med dette brukercaset har vi ikke sett nærmere på hva som kan være realistisk

for et lokalsamfunn som Utsira å kreve i en så kompleks kontekst. Vi ser mer på disse kravene som symboler på lokalsamfunnets situasjon, der de forsøker å navigere og konkretisere hva de kan kreve for å sikre lokale gevinster i møte med en så omfattende og abstrakt utvikling som havvindutbyggingen representerer.

Til tross for manglende formelle verktøy og klare rettigheter, viser Utsira kommune en tydelig ambisjon om å sikre konkrete og varige ringvirkninger for lokalsamfunnet. Ved å sette klare mål og fremme konkrete krav i høringssvar, forsøker de å kompensere for mangelen på direkte råderett over Utsira Nord. Dette understreker et større behov for at nasjonale myndigheter konkretiserer hvordan lokalsamfunn skal kunne dra nytte av havvindprosjekter, og gir et eksempel på hvordan små kommuner nå prøver å påvirke en prosess som ellers kan føles fjern og uoppnåelig.



Hvilke krav kan fiskere og andre innbyggere på Utsira kreve når havvind skal utvikles utenfor øya? Fotograf: Siv Dolmen.

Eksempler fra andre lokalsamfunn

Referanser til vellykkede eksempler i andre land inkluderer Skottland, Nederland og Strømsø i Danmark. I Skottland har de etablert en naturressursskatt på havvindfelt som går til lokalsamfunnet, noe som bidrar til lokal aksept. Lokale fiskere har også fått muligheten til å jobbe som vakter for havvindfeltene utenom fiskesesongen. Nederland, som sliter med kraftmangel, bruker begrepet "just socially" for å understreke at alle skal inkluderes, ifølge ordføreren på Utsira. Dette kan eksempelvis innebære hjelp til å installere solceller på hustakene, forteller hun. I Norge mangler tilsvarende eksempler.

Mange innbyggere på Utsira ønsker kompensasjon for utbygging av vindturbiner til havs på lik linje med vindkraft på land, eller tilsvarende utbyggingen av flytende testkraftverk utenfor Karmøy4 — hvor kommunen skattlegger kraftledninger på sitt areal. Austevoll trekkes også frem som et eksempel der rederieiere bidrar økonomisk fordi "[...] de ser på det som sin plikt." Enkelte uttrykker frustrasjon over konsortiene for manglende vilje til å lære av erfaringer fra andre land, spesielt når "ingen som vet hvordan det går."

Utsira mangler altså en klar modell for hvordan de kan dra nytte av havvindutbyggingen. Erfaringer fra andre lokalsamfunn, både nasjonalt og internasjonalt, viser at lokal kompensasjon og inkludering kan spille en avgjørende rolle for å sikre aksept og bærekraftig utvikling. Uten en tilsvarende tilnærming i Norge står Utsira i en krevende situasjon, der både innbyggere og kommunen etterlyser konkrete tiltak som kan gi langsiktige fordeler for lokalsamfunnet.

I dette kapittelet har vi gitt et innblikk i hvordan prosessen med utvikling av havvind på Utsira Nord har vært preget av usikkerhet, manglende konkrete planer og utfordringer knyttet til innbyggernes deltakelse. En rød tråd gjennom teksten er behovet for at lokalsamfunnet på Utsira er klare for neste steg i utviklingsprosessen.

Folkemøtene og dialogene med konsortiene har gitt økt innsikt i havvindutbygging, men samtidig skapt frustrasjon over manglende fremdrift og substans. Flere innbyggere opplever en form for "medvirkningstretthet", der det har vært mange møter, men ingen konkrete resultater. Dette har gjort det utfordrende å opprettholde engasjement og tro på prosjektet. Kommunen har også følt seg marginalisert og lite involvert i tidlige faser, noe som ytterligere forsterker følelsen av avmakt.

For å bevege seg fremover må det skapes tillit gjennom tydeligere rammer, mer konkret informasjon og realistiske forventninger. Utsira er klare til å ta neste steg, men det krever klare avtaler og strukturer som gir lokalsamfunnet både innflytelse og varige fordeler. Kapittelet peker på et akutt behov for bedre involveringsprosesser som sikrer at stemmene til norske lokalsamfunn blir hørt og respektert i fremtidige utviklingsprosjekter.



HVA ER RETTFERDIG?

I dette kapittelet vil vi undersøke både hvordan "rettferdighet" forstås, oppleves og diskuteres av lokalsamfunnet på Utsira, samt analysere hvordan 'rettferdighet' påvirker folk sin tillit til og deltakelse i havvindprosessen. Dette på bakgrunn av perspektivene på de forskjellige begrepene knyttet til rettferdighet som vi redegjorde for innledningsvis på s.18 og 19.

Få noe tilbake

"Rettferdighet" på Utsira forstås, oppleves og diskuteres i stor grad som et krav om å "få noe tilbake" for havvindutbyggingen, både i form av konkrete goder og varige ringvirkninger for lokalsamfunnet. For mange handler dette om at prosjektet skal gi arbeidsplasser, økonomiske inntekter og investeringer i infrastruktur som beredskapssentre, forskningsmiljøer og næringsutvikling. Denne oppfatningen speiler både distributiv og prosessuell rettferdighet, hvor innbyggerne forventer en rettferdig fordeling av fordeler og byrder samt en inkluderende og åpen beslutningsprosess.

De fleste på Utsira vil mene det både er "rettferdig" og deres "rett" at Utsira Nord skal bidra til positive ringvirkninger for lokalsamfunnet. Enkelte beskriver dette som en byttehandel; "Vi vil ha skatteinntekter mot at de tar solnedgangen her.", og vil påvirke den lokale aksepten; "Jeg er for vindmøller, men kun hvis det gir noe tilbake til Utsira. Det kan være arbeidsplasser, dronestasjon, beredskap, osv.", forteller en annen innbygger. 'Distributiv rettferdighet' reflekteres her i folks forventning om at lokalsamfunnet skal

komponeres for å gi fra seg deler av sine omgivelser og naturressurser. Sitatet knyttet til å få noe tilbake for at solnedgangen blir forstyrret av vindturbiner illustrerer en pragmatisk, byttehandelspreget forståelse av rettferdighet. Når slike forventninger ikke oppfylles, kan det svekke tilliten til prosessen og aktørene som leder den. Enkelte uttrykker støtte til vindmøllene under forutsetning av konkrete gjenytelser, som arbeidsplasser og dronestasjon, noe som understreker at tillit til prosjektet avhenger av at forventningene om fordelene oppfylles.

På den andre siden er 'prosessuell rettferdighet' avgjørende for innbyggernes opplevelse av å bli hørt og involvert i utviklingen. Kommunens arbeid med kartlegginger og utredninger for å sikre et godt beslutningsgrunnlag viser et forsøk på å inkludere innbyggerne i prosessen. Samtidig beskriver mange frustrasjon over en opplevelse av "tåkeprat" fra konsortiene i konkurranseprosessen de står i som at de mangler konkrete planer, noe som svekker tilliten til både havvindutviklerne og prosessen som helhet. Kommunen som ønsker å være en god ambassadør for havvind og vindkraft generelt, påpeker at det krever at prosjektet får en lokal aksept.

I løpet av prosessen har kommune, innbyggere og næringslivet fått mange ideer om hvilken rolle Utsira kan få i forhold til Utsira Nord, og hvilke muligheter utbyggingen potensielt vil kunne bringe. Mange av ønskene vi presenterer på neste side er idéer som innbyggerne har hentet fra tilsvarende prosjekter i innland og utland, politiske forslag og fra konsortiene i konkurransen, som ifølge innbyggerne og kommunen har delt kunnskap om hvilke lokale ringvirkninger Utsira kan forvente.



Ønsker fra innbyggere på Utsira



Fokus på arbeidsplasser

Arbeidsplasser blir av mange på Utsira ansett som kjernen i "rettferdighet" knyttet til havvindutviklingen. Folk flest anser arbeidsplasser på Utsira som viktigst for å opprettholde befolkningsantallet og motvirke fraflytting, og er derfor "1.prioritet" i forbindelse med Utsira Nord. Nye arbeidsplasser har blitt en tydelig forventning blant befolkningen og kommunen, og vil derfor skape størst skuffelse om dette ikke skulle skje. "Arbeidsplasser er det en lever av, det er arbeidsplasser vi trenger, det er ikke å stikke under en stol.", forteller en sirabu. "Poenget er at vi er så få og håper på å bli flere.", forteller en annen. Dette speiler både 'distributiv rettferdighet', som handler om fordelingen av goder, og 'anerkjennelsesrettferdighet', som vektlegger respekt for lokale behov og verdier. Forventningen om arbeidsplasser illustrerer hvordan "rettferdighet" blir et nøkkelprinsipp for å motvirke fraflytting og opprettholde lokalsamfunnet.

Fordelingen av arbeidsplasser, som et materielt gode, er en tydelig forventning fra både innbyggere og kommunen. Sirabuens uttalelse, "Arbeidsplasser er det en lever av," gjenspeiler distributiv rettferdighet ved at arbeidsplasser ses som en forutsetning for lokal vekst og stabilitet. Kommunens mål om 50 varige arbeidsplasser signaliserer en ambisjon om å sikre rettferdige fordelinger av prosjektets fordeler. Samtidig varierer forventningene blant innbyggerne, fra optimistiske til mer skeptiske, noe som gjør at utfallet risikerer å skape forventningsbrudd og misnøye hvis arbeidsplassene uteblir eller blir færre enn forespeilet. For noen kan selv små gevinster, som en dronebase med få arbeidsplasser, oppleves som et "rettferdig" utfall. For andre kan dette oppfattes som et nederlag, særlig sett i lys av de store løftene som ofte har fulgt med konsortienes besøk. Dette viser hvordan "rettferdighet" ikke bare handler om objektive kriterier, men også om hvordan fordelene oppleves av de involverte.

Mange påpeker betydningen av arbeidsplasser som skaper faste innbyggere og styrker det sosiale fellesskapet. Utsagn som "Vi vet ikke hvem de er," reflekterer en opplevelse av at midlertidige arbeidere, selv om de bidrar økonomisk, ikke gir en følelse av stabilitet og tilhørighet. Her ligger det en forventning om 'anerkjennelsesrettferdighet', hvor lokalbefolkningen ønsker at deres behov for bærekraftige samfunnsstrukturer blir respektert og ivarettatt.

Teknologiske fremskritt, som radiostyrte båter, skaper ytterligere skepsis blant "realistene," som tviler på at havvindindustrien vil gi lokale arbeidsplasser i vesentlig grad. Samtidig blir andre forslag, som oppdrettsfiske, sett som mer realistiske alternativer for å skape varige arbeidsplasser. Denne dynamikken viser hvordan rettferdighet forstås som en balanse mellom realistiske forventninger og behovet for konkret, lokal nytte.

Lovnader fra konsortiene om for eksempel badstu og skatepark oppleves av enkelte som et forsøk på å "kjøpe seg ut", uten å levere på det som virkelig betyr noe for lokalsamfunnet. Kritikken belyser et behov

for 'prosessuell rettferdighet', der beslutningene tas i samarbeid med lokalsamfunnet, og lovnader kommuniseres tydelig og troverdig. Når prosesser mangler åpenhet og ikke fører til konkrete resultater, risikerer de å svekke tilliten og deltakelsen i fremtidige steg. Som en innbygger påpeker: "Det må stå på jobber!" Dette understreker hvordan rettferdighet i prosessen ikke bare handler om fordelene som fordeles, men også om hvordan deltakelse og involvering oppleves som meningsfullt.

Kompensasjon via skattetilgang

Spørsmålet om skattetilgang er tett knyttet til 'distributiv rettferdighet' på Utsira, der lokalsamfunnet ønsker rettferdig kompensasjon for ressursene som havvindutbyggingen krever. Mange er opptatt av at Utsira skal sitte igjen med skattetilgang fra Utsira Nord, og helst i kombinasjon med nye varige arbeidsplasser. I dag mottar kommunen 1 million i varige inntekter fra Johan Sverdrup-kablene som passerer kommunens grense, og som dermed også skattelegges. For småkommuner som Utsira kommer dette godt med i et allerede trangt årsbudsjett. Kommunens erfaring med inntekter fra Johan Sverdrup-kablene har satt en presedens for hvordan skatter og avgifter kan sikre varige inntekter, noe som gjør tapet av eiendomsskatt på grunn av lovendringer fra 2010 særlig frustrerende.

Kommunen og innbyggere mener endringen i lovverket har vært uheldig for øyfolket på Utsira, og de opplever å ikke bli likebehandlet med andre kommuner. Utsira kommune ser til Karmøy som får titalls millioner årlig på grunn av ilandføring av kabler, og drar sammenligninger med hvordan dette ville utspilt seg om kraftkommuner skulle miste eiendomsskatt hvis grensen ble satt av tregrensen. Mange innbyggere opplever det som "urettferdig" at store kraftkommuner som Karmøy drar fordel av lignende prosjekter, mens Utsira "faller utenfor" tilgangen til skatteinntekter fra havvind.

De fleste mener det er opp til regjeringen å sørge for at inntektene sikres, og flere innbyggere på Utsira ønsker å vite om "Utsira kan stille særegne krav til eiendomsskatteloven?". En advokat fra interesseorganisasjonen Landssammenslutninga av Norske Vindkraftkommuner som kommunen har vært i kontakt med, mener Utsira tvisomt vil kunne få til en lovendring alene. En transformatorstasjon er det derfor mange som tenker vil være både realistisk og en inntekt for kommunen.

I lys av Nancy Frasers teori om 'anerkjennelsesrettferdighet', kan mangelen på skatt tolkes som en mangel på respekt for små kommuners bidrag og behov. Kommunens foreslåtte løsning, som å etablere en transformatorstasjon, reflekterer et forsøk på å skape en balanse mellom lokale behov og nasjonale interesser. Imidlertid viser motstanden mot lovendringer hvor vanskelig det er for små samfunn å få gjennomslag i større politiske systemer.

Manglende statlig støtte

Utsiras status som pilotkommune for Utsira Nord har gitt både ansvar og forventninger, men uten tilsvarende statlig støtte. Dette har skapt en følelse av "urettferdighet" blant både innbyggere og kommunen. Som vert- og pilotkommune har Utsira kommune allerede brukt masse penger og ressurser på Utsira Nord-prosessen, og opplever å ha fått et stort ansvar uten å bli tilgodesett av de nasjonale myndighetene. I over tre år har Utsira vært vertskap for konsortier, akademier, politikere og offentlige myndigheter. De har søkt om støtte og ekstraordinære skjønnsmidler frem til oppstart for å dekke merarbeidet, men til nå (juli 2024) har alle søknadene blitt avslått, og kommunen frykter de ikke har ressursene og pengene til å fortsette å følge prosjektet og utviklingen videre. Utsira kommune mener deres geografiske nærhet til Utsira Nord gir lokaliseringsfortrinn i samarbeid med myndighetene og havvind.

Ifølge Tom Tylers teori om 'prosessuell rettferdighet', vil opplevelsen av en rettferdig prosess styrke aksepten for utfallene, selv om de ikke alltid samsvarer med ønskene. Fraværet av ekstraordinære skjønnsmidler og garantier for skatteinntekter og arbeidsplasser signaliserer manglende statlig anerkjennelse av Utsiras spesielle rolle i prosjektet.

Uten nødvendig støtte opplever mange at Utsira blir presset til å bære byrdene alene, samtidig som de store gevinstene vil gå til aktører utenfor lokalsamfunnet. Denne dynamikken undergraver både den nasjonale legitimiteten til prosjektet og lokalsamfunnets tillit til rettferdig fordeling av ressurser.

Global kontekst

På Utsira diskuteres "rettferdighet" også i en global kontekst, der lokale og globale hensyn møtes. Mange ser havvindutbyggingen som en nødvendig respons på klimakrisen, noe som illustrerer prinsippet om klima-rettferdighet. Utsagn som "Havvind for mindre klimakrise!" gjenspeiler en anerkjennelse av de globale fordelene, men lokal skepsis handler om hvordan kostnadene, som inngrep i natur og kulturlandskap, fordeles.

Ifølge John Rawls' teori om 'rettferdighet som rimelighet', bør globale klimainitiativer ikke gå på bekostning av de minst privilegerte. På Utsira opplever noen utbyggingen som et eksempel på "klimakapitalisme," der naturressurser blir kommersialisert uten at lokalbefolkningen får ta del i fordelene. Samtidig ser andre på dette som en mulighet til å bidra til Parisavtalen og det grønne skiftet, noe som skaper et komplekst bilde av rettferdighet i praksis.

Lokalsamfunnet påpeker også det paradoksale i at motstand mot vindkraft noen ganger fremmes av de samme interessene som tjener på utbygging andre steder. Dette løfter spørsmålet om hvem som egentlig drar nytte av klimainitiativer, og hvordan 'rettferdighet' kan forstås både lokalt og globalt.

Type rettferdighet

Prosess: Åpenhet og involvering

'Prosessrettferdighet' handler om hvordan lokalsamfunnet opplever å bli hørt og inkludert i beslutningsprosesser. På Utsira har manglende konkretisering og det mange innbyggere har opplevd som gjentatt "tåkeprat" fra konsortiene ført til frustrasjon og en følelse av maktesløshet. Innbyggerne opplever at de ofte er involvert på feil tidspunkt, med begrenset mulighet til å påvirke avgjørelser. Dette er særlig problematisk i lys av Tom Tylers teori, som understreker at en opplevelse av rettferdighet i prosessen kan øke aksept for utfallene.

Samtidig har kommunen forsøkt å styrke prosessen gjennom kartlegginger og dialogmøter, noe som viser en vilje til å skape inkluderende og informerte prosesser. Likevel tyder funnene på at uten tydelig statlig støtte og med andre rammer for involvering, vil lokalsamfunnet fortsatt oppleve prosessene som utilstrekkelige og lite rettferdige.

Anerkjennelse:

Respekt for lokale behov og verdier

Anerkjennelsesrettferdighet' knytter seg til hvorvidt ulike grupper opplever å bli sett, hørt og respektert i prosessen. På Utsira opplever mange at småkommunens stemme forsvinner i møte med nasjonale og internasjonale aktører. Manglende støtte fra staten og uklare rettigheter til skattlegging har forsterket opplevelsen av at Utsira ikke får den anerkjennelsen de fortjener for sitt bidrag til den grønne omstillingen. Dette reflekteres i sitater som uttrykker ønske om kompensasjon: "Vi vil ha skatteinntekter mot at de tar solnedgangen her."

Nancy Frasers (1995) teori om 'anerkjennelsesrettferdighet' er nyttig for å forstå hvordan mangel på respekt for lokale verdier og behov kan undergrave tilliten til prosjektet. Mange på Utsira ønsker varige arbeidsplasser som kan styrke fellesskapet og motvirke fraflytting, men opplever at fokus fra enkelte konsortier ofte ligger på kortsiktige tiltak som oppleves som "kjøp av aksept" snarere enn reelle bidrag. Vi anser det utfordrende for konsortier i en konkurransesituasjon å agere på en annen måte, og mener derfor at konkurransen ikke er den riktige rammen for å anerkjenne lokalsamfunn sine reelle behov.

Rettferdig fordeling av goder og byrder

'Distributiv rettferdighet' på Utsira handler primært om forventninger knyttet til økonomiske inntekter og arbeidsplasser. Mange ser det som rettferdig at lokalsamfunnet skal få igjen for å avstå naturressurser, gjennom konkrete goder som arbeidsplasser, infrastruktur og skatteinntekter. Skuffelsen over endringer i lovverket, som gjør at kommunen ikke kan skattlegge eiendom utenfor grunnlinjen, illustrerer hvordan manglende fordeling av goder skaper misnøye og svekker legitimiteten til prosjektet.

Arbeidsplasser fremheves av lokalsamfunnet som en kritisk faktor for å opprettholde befolkningsgrunnlaget og stimulere til lokal vekst. Kommunens mål om å skape 50 varige arbeidsplasser illustrerer ambisiøse forventninger, men innebærer også en risiko for skuffelse dersom målene ikke innfris. Som en innbygger påpeker: "Arbeidsplasser er det en lever av, det er arbeidsplasser vi trenger." Samtidig viser funnene at fordelingen av arbeidsplasser også handler om kvalitet – faste, meningsfulle jobber som kan integreres i lokalsamfunnet, ikke bare midlertidige stillinger.

Rettferdighet i klimaomstilling

På en global skala viser diskusjonene på Utsira hvordan lokale og globale hensyn møtes i havvindprosjektet. Mange støtter havvindutbyggingen som et nødvendig tiltak mot klimakrisen, men enkelte er kritiske til hvordan kostnadene fordeles. Spørsmål om 'klima-rettferdighet', som balansering av lokale miljøhensyn mot globale klimaambisjoner, står sentralt. For eksempel uttrykker enkelte skepsis til hva de ser som "klimakapitalisme," der naturressurser utnyttes uten at lokalsamfunn får rettmessig del av fordelene.

John Rawls' idé om rettferdighet som rimelighet understreker viktigheten av at små samfunn som Utsira ikke ofres for storsamfunnets gevinster. En rettferdig løsning må balansere det lokale behovet for ressurser og arbeidsplasser med de globale fordelene ved fornybar energi.

Dette kapittelet har løftet frem hvordan perspektiver som 'energirettferdighet' og 'rettferdig omstilling' er sentrale for å forstå lokalsamfunnets reaksjoner på havvindutbyggingen ved Utsira Nord. Energirettferdighet handler ikke bare om resultatet, men også om hvordan prosessen legges opp – med vekt på deltakelse, åpenhet og forutsigbarhet. Mange på Utsira har opplevd at informasjonen fra konsortiene har virket uklar og lite konkret, noe vi tenker er et resultat av konkurranseprosessen og dens rammer. Denne situasjonen har gjort det utfordrende for konsortiene å dele detaljer, samtidig som innbyggerne har begrenset innsikt i hvordan konkurransen fungerer og hvilke konsekvenser den vil kunne ha for dem som individer og lokalsamfunn. Kommunens arbeid med å inkludere innbyggerne i kartlegginger viser et viktig initiativ for å øke forståelsen og styrke legitimiteten i prosessen.

Når det kommer til fordeling ('distributiv rettferdighet') handler rettferdighet for lokalsamfunnet på Utsira om konkrete goder, som arbeidsplasser og skatteinntekter. Lokalsamfunnet forventer at prosjektet gir varige ringvirkninger, og manglende skatteadgang og risiko for få arbeidsplasser skaper uro blant innbyggerne. For mange er arbeidsplasser nøkkelen til å opprettholde befolkningen og motvirke fraflytting.

'Anerkjennelsesrettferdighet' løftes frem gjennom innbyggernes opplevelse av manglende respekt for småkommunens bidrag. Utsiras status som pilotkommune innebærer ansvar uten tilsvarende støtte, noe som svekker tilliten til både statlige og private aktører. På globalt nivå gir 'klima-rettferdighet' diskusjoner om hvordan lokale kostnader balanseres mot globale fordeler. Innbyggerne etterlyser rettferdige løsninger som sikrer at deres bidrag til det grønne skiftet også gir lokale gevinster.



FREMTIDSVISJONER

Utsira står ved en spennende korsvei hvor havvindutbygging bringer muligheter for ny kunnskap, teknologi og inntekter, men også utfordringer knyttet til bevaring av lokalsamfunnet og naturen på øya ute i havgapet. Samtidig lever drømmene om fremtiden sterkt blant både unge og voksne på øya.

For noen er fremtiden preget av håp om vekst og utvikling: "Vil at Utsira skal bli et stort navn blant nordmenn. En stor, men liten øy," sier en relativt nyinnflyttet innbygger som holder på å lære norsk. Barn på Utsira skole drømmer om raskere båter, flere butikker og et lokalsamfunn som balanserer det gamle med det nye. Disse fremtidsvisjonene reflekterer et ønske om å styrke det sosiale fellesskapet, samtidig som de ser mot modernisering og bedre infrastruktur.

Dette kapittelet tar for seg hvordan ulike grupper på Utsira, fra barn til voksne, ser for seg øyas fremtid. Det løfter frem hvordan havvindutbyggingen, sammen med innbyggernes drømmer og initiativer, kan forme Utsira som en bærekraftig, levende og attraktiv øy i 2034 – en "stor, men liten" øy som kombinerer tradisjon med innovasjon. Gjennom barnas tegninger, sitater og refleksjoner viser kapittelet hva Utsira kan bli når lokalsamfunnet drømmer stort og handler i fellesskap for å realisere visjonene.

Vindturbiner utenfor Utsira

Barna på Utsira skole har allerede dannet seg inntrykk av hva havvind utenfor øya kan innebære. Da de var på studietur og så vindturbinene utenfor Karmøy, uttrykte flere av elevene forbauselse over hvor store de var, med kommentarer som "Åj, det var stort!" og "Det var kult." Deres tegninger viser en blanding av nysgjerrighet og refleksjon. Noen har tegnet hvordan vindmøllene kan se ut under vann, med tang, tare og fisk som en del av miljøet. Andre har tegnet detaljerte strukturer som ledninger og plattformer, og en elev foreslo at måker kunne bli en del av logoen på vindmøllene.

Samtidig vekker havvind også bekymring. En elev spurte om vindmøllene kan skade fugler, mens andre undrer seg over hvordan fiskelivet kan påvirkes. Disse spørsmålene viser hvordan barna forholder seg både til de teknologiske og miljømessige sidene av havvind. Mange ser på vindmøllene som noe spennende og nytt, men usikkerhet om konsekvensene skaper også refleksjoner om hva denne teknologien kan bety for naturen rundt Utsira. Barnas kreative innspill og bekymringer gir et unikt perspektiv på hvordan den kommende havvindutbyggingen kan oppfattes i lokalsamfunnet.



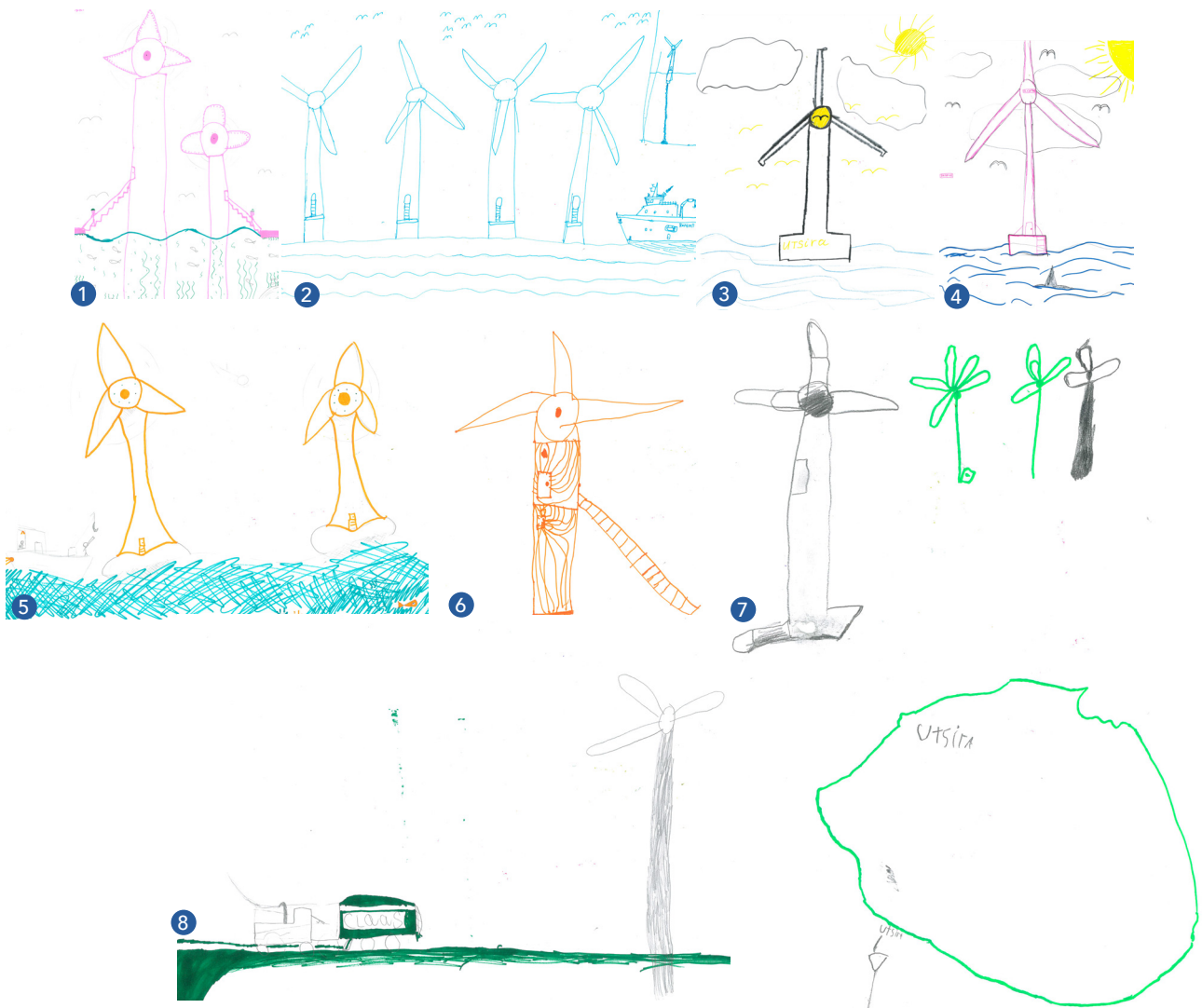
De følgende tegningene fra verkstedet med elever på Utsira skole viser hvordan de ser for seg at havvindutbyggingen blir seende ut. Elevene har tidligere besøkt flytende havvindturbiner utenfor Karmøy, og har derfor ekstra godt kjennskap til størrelsen en kan forvente. Deres umiddelbare tanke til vindturbinene utenfor Karmøy var "Åj, det var stort!" og "Det var kult." I fremtiden vil de komme mange slike vindturbiner til Utsira, opptil 400, og mange lurer på hvordan det vil påvirke fuglene og det maritime livet.



Tegning som metode for å få innsikt i barnas visjoner for Utsira og havvindutviklingen.

Tegninger av hvordan elevene tror vindmøllene vil se ut

- Vi ser store rosa vindturbiner med trapper for at folk skal kunne kontrollere at de fungerer som de skal. Tegningen viser også livet under vann, inkludert fisk og tang. Flere av elevene er bekymret for hvordan vindmøllene kan påvirke fugler og fisk, og spør: "Er de farlige?"
- Store vindturbiner på rekke ute i havet. Båten til høyre er et spesialskip for havvind som står for vedlikehold, forteller eleven.
- På vindturbinene er det tegnet en måke i en gul sirkel, som en del av en vindmølle-logo.
- Vindturbiner utstyrt med lys for å være synlige i tåke, en refleksjon av praktiske sikkerhetstiltak.
- Flere vindturbiner er plassert på plattformer i havet, med kontrollbåter tilknyttet.
- En vindturbin med "Mange ledninger i en boks som gir strøm gjennom kablene." Det er også en stige for å komme seg inn i boksen for å drive vedlikehold på den flytende vindturbinen. Eleven viser tydelig fascinasjon for teknologi og de bakenomforliggende funksjonene i en vindturbin.
- En elev har tegnet en vindmølle som er mye høyere enn dagens møller på Utsira, med en høyde på over 120 meter.
- En annen elev er usikker på om vindmøllene skal stå på land eller i havet, og tegningen inkluderer noe eleven er mer interessert i; en traktor og grønne marker.



Barnas tegninger av drømmer og visjoner for Utsira i 2034

- Gamle bygninger som er oppgradert for praktisk bruk, med vekt på å "ta mest mulig vare på det gamle."
- Superrask båt som bruker kun 20 minutter til Haugesund, med to alternativer: en bilferge og en passasjerbåt.
- En vindturbin og det gode sitatet: "Utsira er bra allerede."
- Den fremtidige gården med melkekyr. Eleven drømmer om å selge melk, men ikke drive med slakting.
- Ballbingen ved skolen med et forslag om å sette tak over, slik at de kan spille i regnvær, uten å bli våte.
- Ny eller oppgradert fotballbane midt på øya, med et eget lokalt fotballag — Fotballklubb Utsira (FKU) og 1000 tilskuere!
- Tegning med nåværende hus og et fremtidig hus, med kommentaren: "Eg vil bu på Utsira. Det har eg lyst til." Tegningen viser også oppgradert infrastruktur, inkludert en tunnel til fastlandet, samtidig som naturen bevares.

Flere elever har tegnet butikker som Kiwi, Normal og et kjøpesenter med klær og dagligvarer, i tillegg til et eget Godteland, og Joker selvfølgelig. Ingen av elevene kan se for seg Utsira i fremtiden uten Jokeren som sentral møteplass.



ANBEFALINGER

VÅRE ANBEFALINGER

Mandatet for denne rapporten har vært å legge frem og analysere lokale perspektiver på prosessen knyttet til havvindutviklingen på feltet Utsira Nord, med mål om å skape innsikt i hvordan vi kan drive bærekraftig utvikling av havvind med lokalsamfunnet på Utsira i sentrum. Våre anbefalinger fokuserer derfor på prosessen og presenterer først en rekke anbefalinger for rammene for medvirkningsprosessen. Deretter foreslår vi et sett med prosessvettregler for en utbyggingsmetode for havvind som oppleves som både rettferdig og legitim av lokalsamfunnet.

Samtidig har arbeidet med beboerne på Utsira avdekket perspektiver på rettferdighet knyttet til havvindsutbygging som peker utover selve prosessen, og som fokuserer på omfanget og den samfunnsmessige fordelingen av goder som et resultat av denne utbyggingen. Vi legger derfor også frem enkelte anbefalinger knyttet til dette.

RAMMER FOR MEDVIRKNINGSPROSESSEN



Ansvar på nasjonalt nivå

Ansvar for innbyggerinvolvering i forbindelse med havvindutbygging på nasjonalt nivå, og ikke hos aktører i en konkurransesituasjon. Dette sikrer at prosessen blir nøytral, strukturert og rettferdig for alle involverte parter.



Tidlig og tydelig planlegging

Tidlig og tydelig planlegging, som gir mulighet til å integrere lokale perspektiver i konkurransens rammevilkår, samt en felles sosiokulturell kunnskapsbase som er tilgjengelig for alle konsortier.



Rammeverk for medvirkning

Det bør etableres et rammeverk som definerer hvordan lokalsamfunnets stemmer skal innhentes, dokumenteres og følges opp gjennom hele prosessen.



Uavhengig fasilitator

Innbyggerdialog og kunnskapsinnhenting bør utføres av uavhengige aktører, som forskningsinstitusjoner eller andre fagmiljøer med tilstrekkelig kompetanse.

Disse aktørene kan:

- Sørge for at alle konsortier har tilgang til den samme kunnskapen for å sikre en rettferdig konkurranse.
- Koordinere prosessen slik at konsortier fortsatt kan ha direkte dialog med lokalsamfunn og kommunen, men innenfor en helhetlig plan som balanserer lokale behov og nasjonale mål.

PROSESSVETTREGLER FOR HAVVINDUTVIKLING

Nedenstående prosessvettregler bygger på funn fra Utsira og inspirasjon fra norske havvindstudier (Skjølsvold, Heidenreich og Suboticki 2022). De sikrer en utbyggingsmetode som både er rettferdig og legitim og legger føringer for hvordan lokalsamfunn kan involveres på meningsfulle måter.



1

Bygg tillit gjennom anerkjennelse

Vis takknemlighet for lokalsamfunnets bidrag og tydeliggjør hvordan deres stemmer påvirker prosjektet. Dette styrker tillit og motivasjon.



2

Del nødvendig og forståelig informasjon

Kommuniser konkret og relevant informasjon tilpasset målgruppen, uten akademisk språk, for å styrke eierskapet til prosessen.



3

Respekter og ta utgangspunkt i lokale forhold

Proessen må ta hensyn til miljømessige og kulturelle verdier som er viktige for lokalsamfunnet, og bygge på lokale ressurser og erfaringer.



4

Sikre meningsfull medvirkning

Unngå symbolske prosesser. Gi deltakerne reell innflytelse med klart definerte roller og forventninger. Her må kommunikasjonen være realistisk og ærlig for å unngå oppblåste forventninger som kan føre til skuffelse og opplevelse av urettferdighet.



5

Skap motivasjon for deltakelse

Utform aktiviteter som gir deltakerne opplevelse av nytte, stolthet og innflytelse. Dette kan være både materielle og immaterielle insentiver.



6

Vær fleksibel og åpen for endring

Tilpass prosessen etter endrede rammer og kommuniser dette tydelig. Vær åpen for nye innsikter og lokalsamfunnets behov.



7

Vis hensyn til ulike perspektiver og dokumenter data

Inkluder og dokumenter mangfoldet av lokalsamfunnets synspunkter. Dette gir et mer nyansert og relevant kunnskapsgrunnlag.

RETTFERDIG FOR LOKALSAMFUNNET

Arbeidet på Utsira har avdekket et bredt spekter av perspektiver på den grønne omstillingen, med fokus på arbeidsplasser, kommunale inntekter, infrastruktur og turisme. Samtidig opplever mange at havvindprosjektet innebærer usikkerhet og uforutsigbare konsekvenser som lokalsamfunnet rettmessig bør kompenseres for. Dette handler om fordelingsrettferdighet – hvordan goder og byrder fordeles i forbindelse med havvindutbygging.

Norge ønsker å gjøre havvind til en nasjonal motor for verdiskaping og eksport. Likevel viser forskning at denne typen omstilling ofte gagnar aktører utenfor lokalsamfunnene som huser prosjektene. Derfor er det avgjørende at lokalsamfunnets perspektiver på fordelingsrettferdighet integreres i prosessen. Gode medvirkningsprosesser har egenverdi, men de må også føre til konkrete resultater som oppleves som meningsfulle lokalt. En prosess uten fokus på fordelingsrettferdighet kan retrospektivt oppleves som illegitim, selv om den er godt gjennomført (Skjølsvold, Heidenreich og Suboticki 2022). Det er derfor viktig å sikre at både prosessene og resultatene gir lokalsamfunnet et reelt og bærekraftig utbytte.



Barn og unge ved en av kaiene på Utsira. Fotograf: Siv Dolmen.

A photograph of a coastal landscape. In the foreground, the sea is turbulent with dark, choppy waves. In the middle ground, a dark, rocky shoreline is visible. On the shore, a white wind turbine stands prominently. Another turbine is partially visible to the right. The sky is overcast and grey. A yellow rectangular box is superimposed over the middle of the image, containing the word 'REFERANSER' in bold black capital letters.

REFERANSER

Alvesson, Mats, and Kaj Sköldbberg. 2010. Reflexive Methodology: New Vistas for Qualitative Research. London: SAGE.

Byantropologene og Kystvær. 2021. Hva tenker Utsira om vindkraft? Hentet fra: https://www.byantropologene.no/s/Digital_Hva-tenker-Utsira-om-Vindkraft-_BYA-Kystvr-Solvind2.pdf

Fangen, Katrine. 2010. Deltagende observasjon. Fagbokforlaget.

Fraser, Nancy. 1995. "From Redistribution to Recognition? Dilemmas of Justice in a 'Postsocialist' Age." *New Left Review*, 212, 68–93.

Fraser, Nancy. 2003. "Social Justice in the Age of Identity Politics: Redistribution, Recognition, and Participation." In Nancy Fraser & Axel Honneth (Eds.), *Redistribution or Recognition? A Philosophical Exchange* (s. 7–109). Verso.

Geertz, Clifford. 1983. *Local Knowledge: Further Essays in Interpretative Anthropology*. New York: Basic Books.

Haugaland Kraft. 2024. Utsira Living Lab invitert inn i unikt europeisk samarbeid. Hentet fra: <https://hkraft.no/utsira-living-lab-invitert-inn-i-unikt-europeisk-samarbeid/>

Ingold, Tim. 2000. *The Perception of the Environment: Essays on Livelihood, Dwelling and Skill*. London: Routledge

Malinowski, Bronislaw. 1922. *Argonauts of the Western Pacific*. London: Routledge

NVE. 2023. Identifisering av utredningsområder for havvind- Vestavind F (inkludert Utsira Nord). Hentet fra: <https://veiledere.nve.no/havvind/identifisering-av-utredningsomrader-for-havvind/nye-omrader-for-havvind/vestavind-f-inkl-utsira-nord/>

Regjeringen. 2021. Hurdalsplattformen for en regjering utgått av Arbeiderpartiet og Senterpartiet 2021-2025. Hentet fra: <https://www.regjeringen.no/contentassets/cb0adb6c6fee428caa81bd5b339501b0/no/pdfs/hurdalsplattformen.pdf>

Regjeringen. 2023. Nå lyser regjeringen ut de første havvindområdene. Pressemelding 19.mars 2023. Hentet fra: <https://www.regjeringen.no/no/aktuelt/na-lyser-regjeringen-ut-de-forste-havvindomradene/id2969473/>

Regjeringen. 2024. Spørsmål og svar om havvind. Energidepartementet. Hentet fra: <https://www.regjeringen.no/no/tema/energi/landingssider/havvind/sporsmal-og-svar-om-havvind/id2969228/?expand=factbox2969237>

Rawls, John. 1971. *A Theory of Justice*. Harvard University Press.

Skjølsvold, Heidenreich og Suboticki. 2022. Havvind: deltakelse og involvering av interessegrupper og innbyggere, POLICY BRIEF 05/2022. Tredje policy-brief fra et felles brukercase i regi av forskningssentrene (FME) NTRANS og NorthWind.

Turner, Victor. 1969. *The Ritual Process: Structure and Anti- Structure*. Chicago: Aldine Publishing

Tyler, Tom. R. 2006. *Why People Obey the Law* (2nd ed.). Princeton University Press.

Utsira kommune. 2021. Smarte Utsira. Hentet fra: <https://www.utsira.no/smar-te-utsira/>

Pink, Sarah. 2015. *Doing Sensory Ethnography*. 2nd ed. London: Sage Publications



